

Bijlage 2 Evaluatie 1^e beheerplan Groote Wielen

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
Uitgevoerde maatregelen	5
Realisatie van de instandhoudingsdoelen	5
Overig	6
1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding.....	7
1.2 Doel.....	7
1.3 Uitgangspunten bij de evaluatie	8
1.4 Landelijke processen.....	8
1.5 Leeswijzer	9
2. Het gebied, de doelstellingen en het huidige beheerplan	10
2.1 Het gebied.....	10
2.2 Doelstellingen Grote Wielen	11
2.3 Maatregelen uit huidig beheerplan 2014-2020	11
2.3.1 Inrichting- en beheermaatregelen.....	11
2.3.2 Monitoring in huidig beheerplan.....	12
2.4 Activiteiten in huidige beheerplan met toets op effecten	13
3. Maatregelen beheerplan.....	15
3.1 Inrichtingsmaatregelen.....	15
3.1.1 Vernatten en betere beheersing waterpeil Binnemiedepolder en Weeshúspolder (maatregel 1, 5 en 6)	16
3.1.2 Vernatting en betere beheersing waterpeil Ryptsjerkster zomer- en winterpolder en De Warren (maatregel 2, 3 en 4)	17
3.1.3. Verbindingszones (maatregel 7 en 8)	18
3.1.4 Toezicht, handhaving en monitoring verstoring Sierdswiel en Houtwiel, alsmede zomerpolders (maatregel 10)	19
3.1.5 Inventarisatie bittervoorn en meervleermuis en voorlichting over bescherming (maatregel 9 en 11).....	20
3.1.6 Natuurvriendelijke oevers (maatregel 12).....	20
3.1.7 Optimalisatie habitat porseleinhoen en noordse woelmuis (maatregel 13 en 14).....	21
3.1.8 Ophogen en herprofilieren kadedijk (maatregel 15)	22
3.1.9 Optimaliseren rietmaaibeheer en maaien na broedseizoen (maatregel 16 en 18)	22
3.1.10 Vlieghoogte ballonvaart (maatregel 17).....	22
3.2 Monitoringsmaatregelen	23

3.2.1	Monitoring van instandhoudingsdoelstellingen	23
3.2.2	Monitoring van maatregelen	24
3.3	Financieel overzicht	25
3.3.1	Provinciaal Natura 2000 budget	25
3.3.2	Overige kosten	27
4.	Overige ruimtelijke condities en drukfactoren in relatie tot de doelstellingen van het gebied	28
4.1.	Water	28
4.1.1	Waterkwaliteit	28
4.1.2	Waterpeil boezem	29
4.2	Ammoniak en stikstof	29
4.3	Vegetatie en milieucondities	30
4.4	Drukfactoren buiten het Natura 2000-gebied	31
4.5	Overige ontwikkelingen in en om Groote Wielen	32
5.	Ontwikkelingen instandhoudingsdoelstellingen	34
5.1	Inleiding: bronnen/analysemethodiek	34
5.2	Broedvogels	35
5.2.1	Porseleinhoen	35
5.2.2	Kemphaan	36
5.2.3	Rietzanger	36
5.3	Niet-broedvogels	37
5.3.1	Kolgans	37
5.3.2	Brandgans	38
5.3.3	Smient	39
5.3.4	Grutto	40
5.4	Habitatrichtlijnsoorten	41
5.4.1	Bittervoorn	41
5.4.2	Meervleermuis	42
5.4.3	Noordse woelmuis	43
6.	Kansen en aanbevelingen	45
6.1	Wijzigingen in beleid	45
6.2	Activiteiten in en om het gebied	46
6.3	Vogels	46
6.3.1	Porseleinhoen	46
6.3.2	Kemphaan	47
6.3.3	Rietzanger	47

6.3.4	Niet-broedvogels	47
6.4	Habitatrichtlijnsoorten.....	47
6.4.1	Bittervoorn	47
6.4.2	Meervleermuis	48
6.4.3	Noordse woelmuis.....	48
6.6	Monitoring.....	49
6.7	Proces uitvoering en financiering	49
	Literatuurlijst.....	50

Samenvatting

Het beheerplan voor het Natura 2000-gebied de Groote Wielen is eind 2013 vastgesteld met een looptijd van zes jaar. Na zes jaar is gekozen om het beheerplan met drie jaar te verlengen en in die periode het beheerplan te evalueren en een nieuw of geactualiseerd beheerplan op te stellen. De informatie uit deze evaluatie is een eerste stap voor het opstellen van een herzien beheerplan.

In deze evaluatie is gekeken naar de stand van zaken van de uitvoeringsmaatregelen en de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen. Daarnaast is gekeken naar factoren in en om het gebied die in het beheerplan zijn benoemd als risicovol voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen.

Uitgevoerde maatregelen

De maatregelen uit het beheerplan zijn bijna allemaal uitgevoerd. Belangrijk hierbij is met name dat de waterpeilen flexibeler zijn geworden. In het 1^e beheerplan was dat een belangrijke voorwaarde voor het realiseren van de kernopgaven en de instandhoudingsdoelstellingen van specifiek aangewezen soorten. Daarnaast is de eerste ecologische verbindingzone gerealiseerd en wordt toezicht gehouden op versturende activiteiten in het gebied, zodat de benodigde rust voor doelen wordt geborgd.

Veel van deze maatregelen zijn uitgevoerd vanaf 2019. Dit is te recent om definitieve uitspraken te kunnen doen over de ontwikkeling van het leefgebied na uitvoering van de maatregelen. Verder is het nog niet overal gelukt om daadwerkelijk het waterpeil flexibeler in te stellen. De 2^e beheerplanperiode zal meer duidelijkheid moeten geven over de ontwikkeling van het gebied, de effectiviteit van de maatregelen en de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen.

Realisatie van de instandhoudingsdoelen

Het doel van de maatregelen is de instandhoudingsdoelstellingen in de Groote Wielen te realiseren. Het is dan ook belangrijk om te weten in welke mate deze doelstellingen zijn gerealiseerd. Om hier een uitspraak over te kunnen doen, zijn beschikbare gegevens verzameld over populaties en leefgebieden van aangewezen soorten. Hierbij is gebleken dat nagenoeg alleen monitoringsgegevens van soorten een beeld kunnen geven over de status van instandhoudingsdoelstellingen in het gebied. Monitoring van leefgebieden en maatregelen vindt niet plaats in de Groote Wielen, zodat met name de aanwezige gegevens ten aanzien van soorten zijn beoordeeld. Als aanvulling zijn enkele experts gevraagd om aan te geven welke knelpunten in het gebied nog aanwezig zijn om de doelstellingen te realiseren.

Foerageer- en rustgebied voor vogels

Als foerageer- en rustgebied is de Groote Wielen van groot belang. De aantallen van **kolgans**, **brandgans**, **smient** en **grutto** zijn stabiel dan wel hoog te noemen en er worden geen knelpunten gesignaleerd.

Broedvogels

Het broedgebied van de **rietzanger** lijkt voldoende, de aantallen van de soort zijn stabiel. Het leefgebied heeft wel te maken met verruiging. Hier kunnen maatregelen tegen worden genomen.

De aangewezen broedvogels **porseleinhoen** en **kemphaan** komen de laatste jaren niet meer als broedvogel voor in het gebied. Beide soorten nemen ook landelijk af, waarbij het voor de kemphaan lijkt dat het leefgebied is verlegd naar elders in Europa door de afgenomen habitatgeschiktheid in Nederland. In welke mate de Groote Wielen bij kan dragen aan het behoud van de kemphaan als broedvogel in Nederland is daarmee niet te zeggen. Voor zowel het porseleinhoen als de kemphaan

kan wel een verdere verbetering van oppervlak en kwaliteit van broedgebied in de Groote Wielen worden gerealiseerd, door de realisatie van plas-drassituaties in graslanden en het stimuleren van de ontwikkeling van moerasvegetaties.

Noordse woelmuis

Een andere soort die sinds 2010 niet meer middels onderzoek wordt aangetroffen in het gebied is de **noordse woelmuis**. Aangenomen wordt dat de soort niet meer voorkomt in het gebied. De noordse woelmuis is landelijk van groot belang, maar gaat sterk achteruit in Nederland. Voor de Groote Wielen moet onderzocht worden wat de verdere mogelijkheden zijn. Hierbij is het in ieder geval noodzakelijk om het leefgebied verder te optimaliseren, zowel qua oppervlak als kwaliteit. In de Groote Wielen liggen hiervoor mogelijkheden in de polders waar het waterpeil geoptimaliseerd kan worden om geschikt leefgebied te creëren en de concurrentiepositie ten opzichte van andere woelmuizen te versterken.

Meervleermuis

Bij de **meervleermuis** is vanuit de aanwezige gegevens een sterke daling zichtbaar van het aantal individuen in verblijfplaatsen. Dit heeft veelal te maken met werkzaamheden aan de gebouwen door bijvoorbeeld (na-)isolatiemaatregelen of verbouwingen. Hierdoor worden verblijfplaatsen minder geschikt, of ze verdwijnen zelfs helemaal. Deze verblijfplaatsen liggen met name buiten Natura 2000-gebied. Voor behoud van de populatie in de Groote Wielen moet in de 2^e beheerplanperiode dan ook buiten de begrenzing van Natura 2000 worden gekeken. De Groote Wielen zelf is van belang als foerageergebied, maar wordt ook gebruikt als vliegroute. Vooralsnog lijken hier geen knelpunten te liggen, maar hier moet wel aandacht voor blijven bij ontwikkelingen in het gebied.

Bittervoorn

Voor de **bittervoorn** zijn nog onvoldoende gegevens beschikbaar om uitspraken te doen over de populatie en het leefgebied in het gebied. Uit onderzoek uit 2013 en gegevens van It Fryske Gea blijkt dat er mogelijkheden in het gebied liggen om meer leefgebied geschikt te maken voor de bittervoorn. Barrières in watergangen kunnen beter toegankelijk worden gemaakt. Het is hiervoor nodig om eerst een nieuwe inventarisatie van leefgebied en knelpunten te maken en op basis daarvan maatregelen te nemen.

Overig

Het gebied van de Groote Wielen biedt ook kansen voor andere natuurwaarden. Het gaat naast habitatrichtlijnsoorten zoals de otter bijvoorbeeld ook om weidevogels, kleine modderkruiper en heikikker. Het kan zijn dat het gebied aanvullend wordt aangewezen als belangrijk leefgebied voor andere soorten vanuit Natura 2000, maar ook ander landelijk beleid kan een rol gaan spelen in het gebied. Het integreren van doelen kan zoveel mogelijk worden nagestreefd, waarbij de Natura 2000 doelen prioritair blijven.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 15 maart 2011 is het gebied Groote Wielen aangewezen als speciale beschermingszone onder de naam Natura 2000-gebied Groote Wielen. Het gebied Groote Wielen is van nationaal belang voor een aantal vogel- en habitatrictlijnsoorten. Deze soorten zijn opgenomen in het aanwijzingsbesluit. In het Natura 2000-gebied moet leefgebied voor de in het aanwijzingsbesluit genoemde soorten in stand worden gehouden en/of uitgebreid.

Om de zogenoemde doelstellingen te realiseren is een beheerplan opgesteld waarin maatregelen zijn benoemd om de doelstellingen van het gebied te realiseren. Het beheerplan geeft ook een kader voor de vergunningverlening met een toetsingskader voor toekomstige activiteiten.

Het huidige beheerplan is opgesteld onder de Natuurbeschermingswet 1998. In 2017 is deze wet vervangen door de Wet natuurbescherming. In de Wet natuurbescherming is de verplichting opgenomen om voor elk Natura 2000-gebied een beheerplan vast te stellen met een looptijd van zes jaar. Zo'n beheerplan kan eenmalig worden verlengd met een maximale periode van zes jaar.

Het beheerplan van de Groote Wielen is in december 2013 definitief vastgesteld en is in 2019 verlengd met drie jaar tot eind 2022. Zoals in het huidige beheerplan is aangegeven, wordt voorafgaand aan het opstellen van een nieuw of herzien beheerplan het huidige beheerplan geëvalueerd.

De evaluatie is opgesteld onder eigen regie. Momenteel zijn er geen landelijke voorwaarden gesteld aan een evaluatiedocument. Om zicht te krijgen welke maatregelen in de toekomst nodig zijn, is een evaluatie noodzakelijk. Indien instandhoudingsdoelstellingen niet worden gehaald zijn Gedeputeerde Staten ook verplicht om verdere maatregelen te treffen. Dit evaluatiedocument kan hierbij richtinggevend zijn.

Dit document is de evaluatie van het beheerplan voor de periode 2013 – 2022

1.2 Doel

Met deze evaluatie wordt inzicht gegeven in welke mate de doelstellingen in de eerste beheerplanperiode zijn gerealiseerd. Daarbij wordt gekeken welke maatregelen zijn uitgevoerd om deze instandhoudingsdoelstellingen te realiseren. Indien bekend is waar knelpunten of risico's aanwezig zijn voor het behalen van deze doelstellingen worden deze benoemd en worden aanbevelingen gedaan voor het vervolgproces.

Hiervoor wordt gekeken naar de volgende onderdelen:

- Voortgang maatregelen uit het huidige beheerplan ten behoeve van de instandhoudingsdoelstellingen;
- Overzicht van aanwezige ruimtelijke condities en drukfactoren in en om het gebied;
- Overzicht van ontwikkelingen van doelsoorten sinds 2013, start van het huidige beheerplan en waar mogelijk trendbepalingen;
- Kansen en aanbevelingen voor de komende beheerplanperiode 2023 tot 2029.

1.3 Uitgangspunten bij de evaluatie

De evaluatie heeft vorm gekregen in overleg met het uitvoeringsteam van het Natura 2000-gebied de Groote Wielen. Hierin zijn de provincie, It Fryske Gea en het Wetterskip Fryslân vertegenwoordigd. De maatregelen en activiteiten in het Groote Wielen gebied gaan gedurende het opstellen van deze evaluatie door. Er is dan ook gekozen om de gegevens te verwerken tot en met januari 2022.

De evaluatie richt zich op de realisatie van de aangewezen instandhoudingsdoelen en de uitvoering van de maatregelen, zoals deze zijn aangegeven in het huidige beheerplan. Hiervoor zijn de beschikbare (monitorings)gegevens verzameld ten aanzien van deze instandhoudingsdoelstellingen en de mate van uitvoering van de maatregelen. Gebleken is dat de periode van monitoring nog te beperkt is om een volledige analyse te kunnen maken over populatieomvang, trend en geschiktheid van leefgebied van een deel van de aangewezen soorten. Hiervoor zijn meer gegevens en een verdere uitwerking van (landelijke) kaders nodig. Ook de uitvoering van de maatregelen is veelal te recent om al gewenste effecten te kunnen waarnemen ten aanzien van ontwikkelingen van leefgebieden. Om toch een beter zicht te krijgen op het behalen van de doelen is enkele deskundigen gevraagd om een trend en knelpuntenanalyse op te stellen.

Het huidige beheerplan vormt ook een toetsingskader voor vergunningverlening. Hiervoor zijn in het huidige beheerplan bestaande activiteiten getoetst en is bepaald wanneer een vergunning moet worden afgegeven door het bevoegd gezag. In het huidige beheerplan is aangegeven dat nieuwe, dan wel gewijzigde activiteiten moeten worden getoetst aan de wet- en regelgeving. Deze activiteiten worden echter niet actief gevolgd en/of gemonitord. Het is dan ook veelal onbekend in welke mate bestaande activiteiten zijn gewijzigd of nieuwe activiteiten gestart in en om het gebied. De evaluatie zal vanwege een tekort aan gegevens dan ook de bestaande activiteiten buiten beschouwing laten. De activiteiten met een mogelijk negatief effecten worden wel benoemd om als aandachtspunt in de 2^e beheerplanperiode meegenomen te kunnen worden.

1.4 Landelijke processen

Deze evaluatie vindt plaats op het moment dat diverse landelijke ontwikkelingen spelen met betrekking tot het natuurbeleid. Momenteel wordt ook de landelijke Natura 2000 doelensystematiek uit 2006 ten aanzien van het aanwijzen en bepalen van instandhoudingsdoelstellingen geactualiseerd. Hierin komt ook een herziening en (her)kwalificering van doelen per gebied aan bod. Daarnaast vindt een verdere ontwikkeling plaats van de ecologische beoordeling van de doelen. Hierbij wordt gekeken op welke wijze landelijk een systematiek kan worden gehanteerd om de doelen kwantitatief en kwalitatief te kunnen beoordelen. Dit proces zal in verschillende fasen in 2022 verder worden uitgewerkt.

Verder spelen er nog een aantal zaken ten aanzien van het aanwijzingsbesluit van de Groote Wielen. De verwachting is dat hier in de 2^e beheerplanperiode meer bekend over wordt en dat er aanvullende maatregelen moeten worden genomen. Het gaat om:

- In 2018 is voor de Groote Wielen een ontwerp-wijzigingsbesluit gepubliceerd. Hierin zijn twee soorten toegevoegd aan het bestaande aanwijzingsbesluit. Het gaat om de kleine modderkruiper en de rivierdonderpad. Dit besluit is nog niet definitief. De verwachting is dat na het landelijke proces van de doelensystematiek een definitieve keuze zal worden gemaakt over het toevoegen van deze twee soorten aan het aanwijzingsbesluit van de Groote Wielen.
- Het Ministerie van LNV heeft eind 2021 bij de Europese Commissie gebieden aangemeld ter bescherming van de otter. De Groote Wielen is leefgebied voor de otter. In 2022 zal een traject worden gestart om gebieden nationaal aan te gaan wijzen. Waarschijnlijk wordt de Groote Wielen ook aangewezen voor de otter.

Er loopt een traject om de Wet natuurbescherming op te nemen in de Omgevingswet. In de Omgevingswet wordt het beheerplan vervangen door een programma. Dit programma zal digitaal beschikbaar komen via het Digitale Stelsel Omgevingswet. De verwachting is dat de invoering weinig consequenties heeft voor de opzet en uitvoering van een Natura 2000-beheerplan. Dit moet echter blijken bij de definitieve invoering. De verwachting voor invoering is 1 oktober 2022 of 1 januari 2023.

Landelijk spelen er verder veel opgaven ten aanzien van ruimtelijke ordening en biodiversiteit. Deze opgaven kunnen een rol spelen bij het Natura 2000-gebied Groote Wielen. Het gaat dan bijvoorbeeld om klimaatopgave, landbouwagonderwerpen, Programma Natuur, biodiversiteitsherstelprogramma's en toekomstig bestendig waterbeheer.

De evaluatie van het beheerplan van de Groote Wielen vindt echter plaats voordat alle landelijke ontwikkelingen, opgaven en de wijzigingen in Natura 2000-doelen definitief bekend en vastgesteld zijn. De evaluatie richt zich dan ook alleen op de huidige vastgestelde doelstellingen en de maatregelen in het huidige beheerplan. De ontwikkelingen kunnen echter wel consequenties hebben voor het nieuwe beheerplan. Voor zover mogelijk zullen hiervoor aanbevelingen worden gedaan in deze evaluatie.

1.5 Leeswijzer

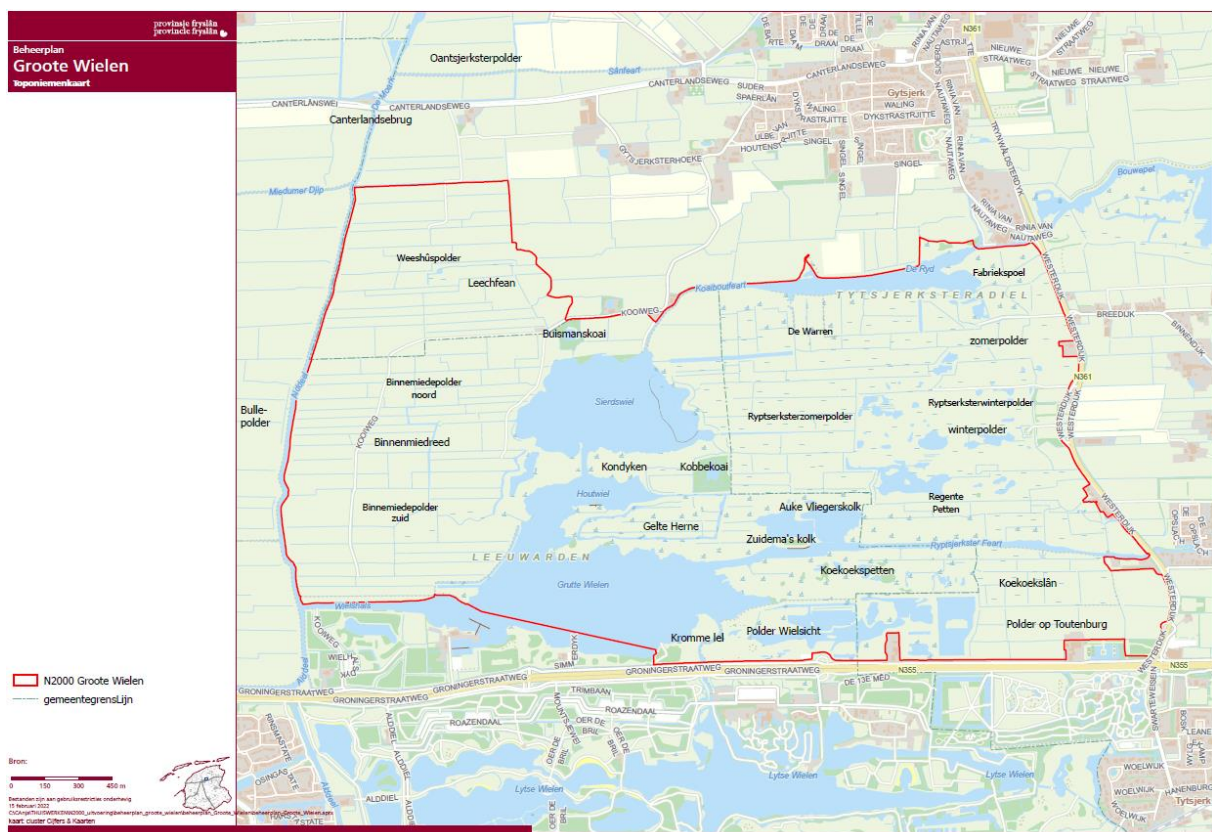
Dit document is als volgt opgezet. Na dit inleidende hoofdstuk wordt in hoofdstuk 2 een kenschets gegeven van het gebied met de instandhoudingsdoelstellingen en de maatregelen uit het huidige beheerplan. Daarna wordt in hoofdstuk 3 en 4 inzicht gegeven in de mate van uitvoering van de maatregelen en drukfactoren met een mogelijk effect. In hoofdstuk 5 worden de instandhoudingsdoelstellingen besproken en beoordeeld. Hierin wordt aangegeven in welke mate de doelen zijn of kunnen worden gerealiseerd. In hoofdstuk 6 volgen aanbevelingen voor het vervolfbeheerplan.

2. Het gebied, de doelstellingen en het huidige beheerplan

2.1 Het gebied

De Grote Wielen ligt ten noordoosten van Leeuwarden en is gelegen in de gemeenten Leeuwarden en Tytsjerksteradiel. Het gebied is een typische overgangszone van de kleistreken in het noordwesten van Fryslân naar de zandgebieden van de Noordelijke Friese Wouden. Rond het jaar 800 waren deze contreien bedekt met een dik pakket hoogveen dat zich tot over de nabije zandgronden uitstrekte. Vanaf 900 werd het gebied in cultuur genomen en werd het veen ontwaterd. Door ontginningen en het afgraven van hoogveen daalde het maaiveld en ontstond een nat gebied. Wind en water kregen vat op de streek waardoor er in deze – inmiddels komvormige laagte tussen zand en klei – veenplassen ontstonden: de Wielen.

Het Wielengebied veranderde hierdoor in een streek van plassen, hooilanden, riet en ruigten. De (agrarische) functies beperkten zich tot de winning van hooi en riet en het weiden van jongvee en schapen. Daarnaast waren visvangst en de jacht op vogels, door middel van eendenkooien, belangrijk. In de huidige situatie bestaat het gebied nog steeds uit grote plassen en vaarten, rietmoerassen, graslanden en twee eendenkooien.

Figuur 1.1 Begrenzing van Natura 2000-gebied Grote Wielen en toponiemen

Het gebied Grote Wielen is aangewezen als Natura 2000-gebied en behoort tot het Natura 2000-landschap 'Meren en moerassen'. Het gebied beslaat een oppervlak van ruim 600 hectare en betreft zowel Habitat- als Vogelrichtlijngebied.

2.2 Doelstellingen Grote Wielen

De doelstellingen in het gebied kennen verschillende niveaus. Er zijn algemene Europese doelen verbonden aan de Natura 2000-gebieden. Elk Natura 2000-gebied heeft een landschappelijke opgave met kernopgave(n). Daarnaast is elk Natura 2000-gebied aangewezen voor specifieke doelstellingen vanuit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn en nationale doelen.

De doelen van het gebied zijn te vinden in het aanwijzingsbesluit van het gebied. De volgende tabellen geven de kernopgaven en specifieke doelen van de Grote Wielen weer.

Tabel 2.1 Kernopgaven Natura 2000 landschap Meren en moerassen

Typering	Kernopgave
4.11	Plas-drassituaties voor smienten, broedvogels zoals kempmaan en porseleinhoen en noordse woelmuis
4.12	Herstel van grote oppervlakten / brede zones overjarig riet, inclusief waterriet door herstel van natuurlijke peildynamiek en tegengaan verdroging voor de noordse woelmuis
4.16	Voldoende ruiplaatsen en rustgebieden voor de kolgans en brandgans
W	Wateropgave = realisatie van optimale watercondities ten behoeve van 4.12

Tabel 2.2 Opgave habitatrichtlijnsoorten

Soort	Populatie	Omvang leefgebied	Kwaliteit leefgebied
Bittervoorn (H1134)	Behoud	Behoud	Behoud
Meervleermuis (H1318)	Behoud	Behoud	Behoud
Noordse woelmuis (H1340)	behoud	Uitbreiding	Uitbreiding

Tabel 2.3 Opgave broedvogels

Soort	Aantal broedparen	Omvang leefgebied	Kwaliteit leefgebied
Porseleinhoen (A119)	4	Behoud	Behoud
Kemphaan (A151)	10	Uitbreiding	Uitbreiding
Rietzanger (A295)	220	Behoud	Behoud

Tabel 2.4 Opgave niet-broedvogels

Soort	Populatie aantal	Functie gebied	Omvang leefgebied	Kwaliteit leefgebied
Kolgans (A041)	Maximaal 13900	Slaap- en rustplaats	Behoud	Behoud
Brandgans (A045)	Maximaal 11800	Slaap- en rustplaats	Behoud	Behoud
Smient (A050)	Gemiddeld 1300	Slaap- en rustplaats foerageergebied	Behoud	Behoud
Grutto (A156)	Maximaal 670	Slaap- en rustplaats	Behoud	Behoud

2.3 Maatregelen uit huidig beheerplan 2014-2020

2.3.1 Inrichting- en beheermaatregelen

Om de doelen, zoals aangegeven in de tabellen 2.1 t/m 2.4, te realiseren zijn in het huidige beheerplan maatregelen opgenomen. Het ging om 18 vastgestelde inrichtings- en beheermaatregelen. Deze maatregelen ondersteunen naast de specifieke doelstellingen ook de kernopgaven en wateropgave. Een nadere beschrijving van de maatregelen is te vinden in het

beheerplan Groote Wielen (hoofdstuk 7.2) periode 2013 t/m 2022. In tabel 3.1 van dit evaluatiedocument wordt een overzicht gegeven van de maatregelen. Hieronder wordt een korte kenschets gegeven van het type maatregelen.

Als belangrijkste maatregelen voor het realiseren van doelen zijn in het beheerplan meerdere ingrepen opgenomen om het waterpeil in de polders te verhogen en het waterpeilbeheer te optimaliseren voor de doelen in het gebied.

Een aantal specifieke soorten is gebaat bij natte(re) omstandigheden en waterpeildynamiek, maar vragen naast peilverhogingen nog extra maatregelen om leefgebied te verbeteren en/of te creëren. Hiervoor zijn soort-specifieke maatregelen en ecologische verbindingzones tussen natuurgebieden opgenomen in het beheerplan. De ecologische verbindingen naar Alde Feanen en Bouwepet zijn ingestoken voor de noordse woelmuis, maar zijn ook van belang voor andere soorten. Daarnaast konden door aanpassingen in vegetaties en/of beheer leefgebieden worden versterkt en verstoring worden voorkomen.

Niet van alle aangewezen soorten was het voorkomen in het gebied goed bekend. Om een beter beeld te krijgen van verspreiding van soorten als meervleermuis en bittervoorn zijn dan ook onderzoeken opgenomen in het huidige beheerplan. Voor bescherming van de veelal buiten de begrenzing aanwezige verblijfplaatsen van de meervleermuis is daarnaast voorlichting aan omwonenden opgenomen.

De Groote Wielen is ook aangewezen als belangrijk rustgebied voor onder andere de smient. Door activiteiten in het gebied kan verstoring optreden. In welke mate verstoring van vaartuigen en ballonvaart optreedt was onbekend. Toezicht speelt een belangrijke rol bij het voorkomen van verstoring. Voor de ballonvaart zijn afspraken over de vlieghoogte van belang.

Als aanvullende maatregel is in het beheerplan een optionele maatregel opgenomen uit het Watergebiedsplan Groote Wielen. Het ging om het inrichten van een deel van het gebied voor waterberging. Het betrof een optionele maatregel die niet ten behoeve van de gebiedsdoelstellingen werd uitgevoerd. Deze maatregel zal niet worden beoordeeld in het kader van deze evaluatie.

2.3.2 Monitoring in huidig beheerplan

Naast de uitvoering van (beheer)maatregelen zijn in het huidige beheerplan ook monitoringsmaatregelen benoemd. Deze monitoring is van belang om te volgen of de doelstellingen van de aangewezen soorten werden behaald en of de maatregelen het gewenste effect hebben. In hoofdstuk 8.2 van het beheerplan Groote Wielen uit december 2013 (Monitoring en evaluatie instandhoudingsdoelstellingen en maatregelen) zijn de monitoringsmaatregelen omschreven per soort en maatregel.

Bij de monitoring van soorten gaat het zowel om de populatieomvang van soorten als de omvang, kwaliteit en draagkracht van het leefgebied. Hierbij werd ervan uitgegaan dat de algemene monitoring van soorten opgenomen zou worden binnen de Subsidieregeling Natuurbeheer (SNL). Daarnaast was aangegeven dat indien zou blijken dat de SNL soorten onvoldoende werden gemonitord er gekeken zou worden naar het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM).

Naast monitoring van de doelen is ook monitoring van maatregelen in het gebied benoemd. Op basis van deze gegevens zou worden beoordeeld of de maatregelen het beoogde effect hadden en daarmee de realisatie van de doelen kon ondersteunen.

2.4 Activiteiten in huidige beheerplan met toets op effecten

De monitoringsparagraaf van het huidige beheerplan bevat geen monitoring van activiteiten in en om het gebied. In het huidige beheerplan is wel een aantal activiteiten beoordeeld op mogelijke (cumulatief) negatieve effecten op de doelen van de Grote Wielen. Na toetsing is aangegeven dat er geen negatieve effecten werden verwacht. Daarbij is wel opgemerkt dat wijzigingen van activiteiten en nieuwe activiteiten moeten worden getoetst aan wet- en regelgeving en alleen doorgang kunnen vinden indien er geen negatieve effecten op doelstellingen binnen het gebied zijn.

Ter voorkoming van negatieve effecten is bij een aantal aanwezige activiteiten verwezen naar maatregelen. Deze maatregelen zouden eventueel negatieve effecten voorkomen. Het gaat daarbij om maatregelen vanuit een wettelijke verplichting en om specifieke maatregelen opgenomen in het beheerplan. Een overzicht van deze getoetste activiteiten met de benodigde maatregel(en) is opgenomen in tabel 2.5.

Tabel 2.5 Activiteiten in en direct grenzend aan het gebied met (mogelijk) significant effect op doelen met maatregel om effecten te voorkomen

Soort	Activiteit	Maatregel
Bittervoorn	Waterbeheer	<ul style="list-style-type: none"> gedragscode bij werkzaamheden regels elektrovisserij
	Visserij	
	Monitoren/karteren/onderzoek	
Noordse woelmuis	Waterbeheer (boezem)	<ul style="list-style-type: none"> Vernatting en betere beheersing waterpeil Verbindingszone Kleine Wielen Optimalisatie leefgebied Maaien na broedseizoen
	Maaien / verbranden sluik	
Porseleinhoen	Waterbeheer (boezem)	<ul style="list-style-type: none"> Vernatting en betere beheersing waterpeil Optimalisatie leefgebied Optimalisatie (riet)maaibeheer Maaien na broedseizoen
	Recreatief gebruik	
	Maaien	
	Visserij	
	Schadebestrijding	
	Monitoren/karteren/onderzoek	
Kemphaan	Waterbeheer in de polders	<ul style="list-style-type: none"> Vernatting en betere beheersing waterpeil Toezicht verstoring
	Recreatief gebruik	
	Maaien / bemesten	
	Monitoren/karteren/onderzoek	
Rietzanger	Verkeer (geluid)	Geen: Voldoende (alternatief) broedhabitat
Smient	Visserij	<ul style="list-style-type: none"> Toezicht verstoringen
	Recreatief gebruik	
	Beheer en schadebestrijding	

Naast bovenstaande activiteiten zijn in het beheerplan nog een aantal specifieke activiteiten benoemd waarvan een negatief effect verwacht kan worden bij veranderingen in uitvoering. Het gaat hier om de volgende activiteiten:

- Gebruik van de ruimte (ganzen, smient)
Momenteel is er voldoende ganzenfoerageergebied aanwezig in de speciaal begrensde ganzenopvanggebieden. Ontwikkelingen die leiden tot een sterke afname van de foeragemogelijkheden zijn hierbij ongewenst.
- Onderhoud gebouwen (meervleermuis)
Kraamkolonies van meervleermuizen worden beschermd via de Flora- en Faunawet (nu Wet natuurbescherming). Er bestaat echter een kans dat er bij onderhoud van gebouwen onvoldoende rekening wordt gehouden met deze kolonies. Hiervoor is maatregel 9 opgenomen in het huidige beheerplan.

3. Maatregelen beheerplan

In dit hoofdstuk worden de maatregelen geëvalueerd die in het huidige beheerplan waren opgenomen. Het betreft zowel een evaluatie van inrichtingsmaatregelen als van de monitoringsmaatregelen. Daarnaast wordt een overzicht gegeven van de destijds geraamde kosten in vergelijking met de daadwerkelijk kosten van inrichting.

3.1 Inrichtingsmaatregelen

In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van de inrichtingsmaatregelen uit het beheerplan. Daarbij wordt aangegeven voor welk doel de maatregel wordt uitgevoerd en wat de status van uitvoering is.

Verder wordt een omschrijving gegeven van de activiteiten die zijn uitgevoerd om de maatregel te kunnen realiseren. Er is gekozen om een aantal uitgevoerde maatregelen in deze evaluatie te clusteren. Het gaat in dit geval om maatregelen die een gelijk beoogd effect hebben en in een zelfde deelgebied zijn uitgevoerd. In tabel 3.1 is aangegeven welke maatregelen zijn opgenomen in het huidige beheerplan, welk doel deze dient en in hoeverre de maatregel is uitgevoerd. Nadere toelichting wordt gegeven in de aangegeven paragrafen.

Tabel 3.1: Overzicht van de beheerplanmaatregel met doel en status van uitvoering

Legenda: uitgevoerd (✓); planvorming (P); niet nodig bevonden (0)

Maatregel huidig beheerplan	Tbv doel	Uitvoering	zie
1 Vernatting en betere beheersing waterpeil Binnemiedepolder-zuid en Weeshúspolder	Plas-drassituaties Kemphaan	✓	§3.1.1
2 Vernatting en betere beheersing waterpeil Ryptsjerkster winterpolder	Plas-drassituaties Smient	✓	§3.1.2
3 Betere beheersing waterpeil Ryptsjerkster zomerpolder	Plas-drassituaties Kemphaan Smient Grutto Porseleinhoen	✓	§3.1.2
4 Vernatting en betere beheersing waterpeil De Warren	Plas-drassituaties	✓	§3.1.2
5 Vernatting en betere beheersing waterpeil Binnemiedepolder noord	Plas-drassituaties Kemphaan	✓	§3.1.1
6 Optimaliseren detailwaterhuishouding Binnemiedepolder-zuid en Weeshúspolder	Bittervoorn Rietzanger Kemphaan	✓	§3.1.1
7 Ecologische verbindingszone Bouwepet	Bittervoorn Noordse woelmuis	✓	§3.1.3
8 Ecologische verbindingszone Kleine Wielen	Bittervoorn Noordse woelmuis	P	§3.1.3
9 Inventarisatie meervleermuis en voorlichting over bescherming	Meervleermuis	✓	§3.1.5
10 Toezicht, handhaving en monitoring verstoring Sierdswiel en Houtwiel, alsmede zomerpolders	Smient Porseleinhoen Kolgans Brandgans	✓	§3.1.4

		Grutto		
11	Inventarisatie bittervoorn	Bittervoorn	√	§3.1.5
12	Natuurvriendelijke oevers	Porseleinhoen Bittervoorn Noordse woelmuis	√	§3.1.6
13	Optimalisatie habitat porseleinhoen	Porseleinhoen	√	§3.1.7
14	Optimalisatie habitat noordse woelmuis	Noordse woelmuis	√	§3.1.7
15	Ophogen en herprofileren kadedijk	Grutto	0	§3.1.8
16	Optimalisatie rietmaaibeheer	Noordse woelmuis	√	§3.1.9
17	Vlieghoogte ballonvaart	Kolgans Brandgans Grutto Smient Rietzanger	0	§3.1.10
18	Maaien na broedseizoen	Porseleinhoen	0	§3.1.9

3.1.1 Vernatten en betere beheersing waterpeil Binnemiedepolder en Weeshúspolder (maatregel 1, 5 en 6)

In het beheerplan is het westelijk deel van het gebied verdeeld in drie polders: de Binnemiedepolder-zuid, Binnemiedepolder-noord en de Weeshúspolder, waarbij de begrenzing van de waterpeilbesluiten van het Wetterskip zijn gehanteerd. Voor elke polder zijn vervolgens aparte maatregelen opgenomen in het beheerplan. De drie polders worden echter grotendeels als één gebied beheerd en de maatregelen zijn zowel qua uitvoering als doel gelijk. De maatregelen 1, 5 en 6 worden dan ook samen beschreven.

Doel

Het belangrijkste doel van de drie maatregelen is om een hoger en flexibeler waterpeil in te kunnen stellen. Hiermee wordt bereikt dat het gebied in het voorjaar natter is en er meer geschikt broedgebied ontstaat voor weidevogels, waaronder de grutto en de kempfaan. Daarnaast kan in andere perioden van het jaar het waterpeil worden ingesteld om het leefgebied voor rustende vogels te optimaliseren. Door het herprofilen van sloten wordt ook meer en beter leefgebied gecreëerd voor de bittervoorn.

Uitvoering

Een belangrijke voorwaarde voor het realiseren van het gewenste waterpeil was een gewijzigd peilbesluit. In 2015 is een nieuw peilbesluit opgesteld door het Wetterskip, waardoor het mogelijk is geworden om het gewenste hogere waterpeil in te stellen. Er is een boven- en onderpeil vastgesteld van -0,85 meter NAP en - 1,10 meter NAP. Hierbinnen kan het waterpeil fluctueren en is ruimte ontstaan om afhankelijk van de omstandigheden het gunstigste peil te hanteren voor aanwezige doelen door het in- of uitlaten van water.

Om het waterpeil flexibel in te kunnen stellen heeft het Wetterskip een stuw vervangen. Om het waterpeil in de polders goed te kunnen reguleren zijn een aantal aanvullende maatregelen aan de detailwaterhuishouding uitgevoerd. Deze aanvullende maatregelen waren voorzien in maatregel 6, maar zijn omvangrijker gebleken in zowel aantal ingrepen als locaties. De ingrepen waren het

vervangen van meerdere dammen en duikers, het extra herprofileren van sloten en ook het opwaarderen van de beheerpaden.

Vervolg

Momenteel (winter 2021-2022) worden in de noordoosthoek van de Weeshúspolder nog dammen en duikers vervangen. Voor een verdere optimalisatie van de waterhuishouding in de polders zijn nog meer maatregelen nodig. Zo worden de kades langs het Sierdswiel afgewaardeerd, waardoor onder andere extra ruimte ontstaat voor het herprofileren van sloten.

Het flexibel instellen van de waterpeilen is nog niet in het gehele gebied mogelijk. In de Binnemiedepolder-noord liggen nog een aantal percelen in agrarisch gebruik. Hier kan verhoging van het waterpeil plaatsvinden zodra deze gronden opgenomen zijn in het natuurbeheer. Het is wenselijk om ook hier het waterpeil optimaal in te stellen voor de weidevogels waaronder de kemphaan, net als in het noordelijke en zuidelijke peilvak van dit gebied.

3.1.2 Vernatting en betere beheersing waterpeil Ryptsjerkster zomer- en winterpolder en De Warren (maatregel 2, 3 en 4)

In het oostelijk deel van de Grootte Wielen liggen de Ryptsjerkster zomer- en winterpolder en De Warren. Voor deze polders zijn in het beheerplan maatregelen opgenomen om de polders te vernatting en een betere beheersing van het waterpeil te kunnen realiseren. Hiermee hebben de drie polders een gelijk beoogd doel. Daarnaast grenzen deze drie polders aan elkaar. De maatregelen 2, 3 en 4 worden hieronder dan ook gezamenlijk besproken.

Doel

Ook hier is het waterpeil een belangrijk instrument om leefgebieden van aangewezen soorten te verbeteren. Door een hoger en flexibeler waterpeil wordt het leefgebied van soorten geoptimaliseerd. Het gaat met name om foerageer- en rustgebied voor winter- en trekvogels, broedgebied voor kemphaan en porseleinhoen en leefgebied voor de noordse woelmuis.

Uitvoering

In 2015 is een nieuw peilbesluit opgesteld waarbij het waterpeil binnen een bandbreedte flexibel kan worden ingesteld. Voor de polder De Warren (maatregel 4) is een boven- en onderpeil (-1,20 m NAP en -0,52 m NAP) vastgesteld waarbinnen het peil kan fluctueren. In de Rypstjerkerpolder zomerpolder is een zomerpeil van -1,05 meter NAP en een winterpeil van -0,95 meter NAP vastgesteld, Voor de winterpolder gaat het om -0,95 meter NAP zomerpeil en -0,52 meter NAP winterpeil. Hiermee kan de Rypstjerkerpolder worden vernat.

Voor het uitvoeren van deze maatregelen zijn in het beheerplan geen concrete inrichtingsmaatregelen opgenomen. In de Ryptsjerksterpolder hebben wel ingrepen plaatsgevonden om het waterpeil in te kunnen stellen en vernatting en betere beheersing van het waterpeil mogelijk te maken. Deze ingrepen zijn gekoppeld aan het verbeteren van habitat voor porseleinhoen en noordse woelmuis (zie verder 3.1.7).

Vervolg

Voor een verdere verbetering van de beheersing van het waterpeil en het optimaliseren van leefgebied voor soorten zijn aanvullende maatregelen nodig. Voor het instellen van het flexibele peil in De Warren moet nog een stuw worden gerealiseerd. Hierbij wordt gedacht aan een onderleider van het Sierdswiel naar de Ryd en het aanpassen van een aantal kades binnen de polder. Deze maatregelen moeten nog worden uitgewerkt en uitgevoerd.

In de polder De Warren wordt nog gekeken naar maatregelen ter versterking van plas-drassituaties en het verbeteren / vergroten van het leefgebied van de bittervoorn. Ook in de Ryptsjerksterpolder liggen nog meer kansen voor het verbeteren van de waterhuishouding. In de winterpolder worden

momenteel aanvullende maatregelen uitgevoerd, die ook ter versterking zijn van leefgebied voor porseleinhoen en noordse woelmuis.

3.1.3. Verbindingszones (maatregel 7 en 8)

Voor het verbinden van de Grootte Wielen met andere natuurgebieden om verspreiding van soorten mogelijk te maken zijn in het huidige beheerplan twee verbindingzones opgenomen. Het gaat om een verbinding naar het natuurgebied Bouwepet ten oosten (maatregel 7) en een verbinding naar de Alde Feanen via de Kleine Wielen ten zuiden van de Grootte Wielen (maatregel 8). In het beheerplan zijn deze verbindingen als prioritair aangemerkt. Beide verbindingzones moeten onderdeel uit gaan maken van het Natuur Netwerk Nederland.

Doel

Beide verbindingen zijn met name van groot belang voor de noordse woelmuis, maar ook de bittervoorn en de meervleermuis zijn gebaat bij ecologische verbindingen tussen leefgebieden. Daarnaast zullen ook andere zoogdieren profiteren van deze verbindingen, zoals de otter.

Uitvoering

De verbinding tussen Grootte Wielen en Bouwepet is gerealiseerd. Hier is zowel een natte als droge verbinding gerealiseerd door in de N361 een brug te realiseren. Hierbij is ook rekening gehouden met een vliegrouete van de meervleermuis. De realisatie van de ecologische verbinding maakt onderdeel uit van de gebiedsontwikkeling rondom het project De Centrale As, waarbij ook de weg wordt aangepakt.

Foto van gerealiseerde verbinding Grootte Wielen en Bouwepet (foto website It Fryske Gea)

De verbindingzone naar de Alde Feanen, via de Kleine Wielen en het Nije Djip is nog niet gerealiseerd.

Vervolg

Voor de ecologische verbinding naar de Bouwepet bestond het idee om de faunapassage ook geschikt te maken voor recreatief medegebruik door kanoërs en schaatser. De Bouwepet functioneert echter als een belangrijk rustgebied voor vele watervogels. Ook zorgt de natuurlijke

ontwikkeling van waterplanten ervoor dat het water van de Bouwepet steeds verder dichtgroeit. Daarom is er besloten om het gebied niet in te richten als kanoroute. Als het gebied is dichtgevroren verliest het tijdelijk zijn functie als pleisterplaats voor watervogels. Schaatsen is dan wel toegestaan.

De ecologische verbindingszone naar de Alde Feanen moet nog worden aangelegd. Deze moet worden ingericht via het tracé van het Nije Djip. Inmiddels is de grondverwerving hiervoor opgestart. Het knelpunt van de verbinding tussen Kleine Wielen en Groote Wielen is hiermee niet opgelost. De optie voor het verplaatsen van het gemaal langs de N355 bleek op korte termijn niet mogelijk. Er liggen twee droge duikers en er wordt een vislift gerealiseerd bij het gemaal, maar er moet een robuustere verbinding komen voor de noordse woelmuis en andere soorten. Het is hiervoor op termijn noodzakelijk dat er onder de N355 een robuuste faunapassage komt, zoals bij de verbinding naar de Bouwepet.

3.1.4 Toezicht, handhaving en monitoring verstoring Sierdswiel en Houtwiel, alsmede zomerpolders (maatregel 10)

De Groote Wielen is voor een groot deel toegankelijk voor vaarrecreatie. Deze recreatie kan verstoringen werken op rust- en broedgebied van vogels. In het beheerplan worden maatregelen voorgesteld om verstoringen te signaleren, te handhaven en om verstoring te voorkomen.

Doel

Door het aanstellen van een toezichthouder kunnen verstoringen worden gesignaleerd en mogelijk voorkomen. Verstoringgevoelige soorten zijn smient, porseleinhoen, kolgans, brandgans en grutto. Daarnaast kan gekeken worden of en waar aanvullende maatregelen nodig zijn om doelen te kunnen realiseren

Uitvoering

Deze maatregel heeft vorm gekregen door het opstellen van een handhavingsplan en het aanstellen van een toezichthouder door It Fryske Gea. Deze toezichthouder gaat ook samen met toezichthouders van de FUMO en met andere partners uit de Toezichtskring Natuurhandhaving op pad. De toezichthouder heeft beschikking over een vaarttuig. De toezichthouder van It Fryske Gea verzamelt gegevens van overtredingen in het gebied. Overtredingen werden geconstateerd op het vlak van de Visserijwet, Wetboek van strafrecht, Waterverkeer en Milieu. In tabel 3.2 wordt een overzicht gegeven van de aantallen geconstateerde overtredingen vanaf 2018 tot oktober 2021. Het gaat hierbij zowel om constatering en waarschuwingen als om het opmaken van een proces-verbaal.

Tabel 3.2 overzicht geconstateerde overtredingen Groote Wielen

	Visserijwet	Wetboek van Strafrecht	Waterverkeer	Milieu
2018	1	72	2	
2019		58	6	
2020		47	16	
2021	3	9	1	1

Overtredingen vinden vooral plaats op onderdelen van het Wetboek van Strafrecht. Het gaat dan met name om loslopende honden. Daarnaast wordt af en toe de vaarsnelheid overtreden en vindt er een enkele keer visstroperij plaats. Het verstoren van broed- en rustgebied vindt ook plaats, dit lijkt beperkt van 0 tot maximaal 6 overtredingen per jaar. Er is in de jaren waar toezicht op heeft plaats gevonden geen toename zichtbaar.

Vervolg

Met het aanstellen van een toezichthouder en het opstellen van een handhavingsplan is voor een langere tijd gezorgd voor toezicht en handhaving in het gebied. De toezichthouder maakt in het gebied gebruik van een toezichtsboot. Aangezien het gebied belangrijk is voor watersport ligt daar het zwaartepunt van toezicht en handhaving in de Groote Wielen. Vanuit deze gedachte is het wenselijk

om voor het gebied een locatie te realiseren voor stalling, zoals een invaarhaven en boothuis.

3.1.5 Inventarisatie bittervoorn en meervleermuis en voorlichting over bescherming (maatregel 9 en 11)

Het voorkomen van de bittervoorn in de Groote Wielen was ten tijde van het opstellen van het beheerplan alleen bekend van incidentele vangsten. Daarnaast was het voor het in beeld brengen van de populatie van de meervleermuis in de Groote Wielen van belang om de vliegroutes en verblijfplaatsen binnen een straal van 20 kilometer in beeld te brengen.

Doel

Na een gerichte inventarisatie naar het voorkomen van de bittervoorn en naar knelpunten in het leefgebied kunnen verdere maatregelen worden uitgewerkt.

Met een inventarisatie worden belangrijke verblijfplaatsen en vliegroutes in beeld gebracht en zijn eventuele barrières en knelpunten bekend. Hierdoor kunnen indien nodig gerichte maatregelen worden genomen. Met de resultaten van het onderzoek moet verder worden gezorgd voor kennisoverdracht naar eigenaren van gebouwen en betrokkenen bij de omliggende gemeenten over belangrijke locaties voor de meervleermuis en de wijze waarop deze beschermd kunnen worden. De gegevens van het onderzoek zijn daarnaast van belang bij diverse ontwikkelingen (ruimtelijke ordening) en het verlenen van bouw- of sloopvergunningen.

Uitvoering

Voor de bittervoorn heeft een inventarisatie plaatsgevonden in 2013. Hierdoor is een eerste beeld verkregen van de verspreiding van de soort en zijn ook knelpunten benoemd. Voor de meervleermuis is een provinciebreed onderzoek uitgevoerd in 2018. Hierbij is ook gekeken naar vliegroutes en knelpunten voor de meervleermuis. Op basis van deze resultaten heeft in 2021 een voorlichtingscampagne plaatsgevonden richting bewoners van gebouwen met verblijfplaatsen.

Vervolg

Het onderzoek naar de bittervoorn heeft geen vervolg gekregen waarbij maatregelen zijn benoemd om knelpunten in het leefgebied op te lossen. Naast een opgestarte monitoring in 2019, staat nog een vervolgonderzoek gepland voor de bittervoorn. Belangrijk is dat er goede visvriendelijke verbindingen komen tussen de verschillende polders en de boezem (zonder dat dit het gewenste peilbeheer belemmert). In de Warren maar ook in de Binnemiede- en Weeshúspolder worden kansen gezien om dat te realiseren, maar deze zullen nog nader moeten worden uitgewerkt en onderbouwd.

3.1.6 Natuurvriendelijke oevers (maatregel 12)

Vanuit de opgave in het Watergebiedsplan Groote Wielen is in het beheerplan 5 kilometer aan natuurvriendelijke oevers opgenomen in de periode tot 2015 en nog eens 6 kilometer in de periode daarna (tot 2027). Deze oevers stonden met name gepland aan de oost- en westoever van de Sierdswiel. Hierbij wordt opgemerkt dat in het beheerplan wordt gesproken over kilometers, terwijl vanuit de Kaderrichtlijn Water (KRW) wordt gewerkt met hectares.

Doel

De realisatie van de natuurvriendelijke oevers maakt onderdeel uit van de uitwerking van de Kaderrichtlijn Water (KRW). Daarnaast dient de aanleg van deze oevers ter versterking van het leefgebied van soorten zoals porseleinhoen, bittervoorn en noordse woelmuis.

Uitvoering

In de periode 2010 t/m 2012 heeft er een baggerproject plaatsgevonden in de Ryd en de Ryptsjerksterfeart, waarbij de oostzijde van de Sierdswiel is ingericht als baggerdepot. Er is een geotube in het gebied geplaatst en deze is later afgedekt met stortsteen. Op deze wijze is er 3 ha

ruimte gecreëerd voor ontwikkeling van riet- en moerasvegetatie, die onderdeel uitmaken van de KRW-maatregelen. De ontwikkeling van rietvegetatie is in 2020 gestimuleerd door het aanbrengen van rietplaggen. Daarnaast zijn langs de Ryd en Rypstjerksterfeart natuurvriendelijke oevers aangelegd, mede ten behoeve van leefgebied voor de noordse woelmuis en porseleinhoen. In de periode van 2016 t/m 2021 zijn geen inrichtingsmaatregelen uitgevoerd. In totaal is er in de periode 2010-2016 5 hectare natuurvriendelijke oevers aangelegd.

Vervolg

Voor de KRW ligt er voor de periode 2022 t/m 2027 een opgave van 5,5 hectare. De uitvoering is vanuit het beheerplan ook doorgeschoven naar de 2^e beheerplanperiode. De uitvoering zal daarbij op een andere wijze plaatsvinden. Hierbij wordt (nog) meer gekeken naar de aanleg van leefgebied voor porseleinhoen, noordse woelmuis en bittervoorn. Vanuit de KRW-doelstellingen vindt inrichting plaats in de vorm van het verondiepen en vergroten van begroeibaar areaal. Bij het verschuiven van de maatregelen is door de provincie aangegeven dat het budget ook kan worden ingezet voor andere KRW-maatregelen in de polders van het gebied, zoals het verflauwen van de oevers van sloten, het inrichten van paaiplaatsen voor vis en voor informatiepanelen.

Daarnaast zal gekeken worden of de damwand tussen het Houtwiel en Sierdswiel vervangen kan worden en of dit op een natuurvriendelijkere manier kan. Op welke wijze dit plaats zal vinden wordt nog bekeken, het gebruik van bijvoorbeeld stortstenen is niet gewenst in natuurgebied.

3.1.7 Optimalisatie habitat porseleinhoen en noordse woelmuis (maatregel 13 en 14)

Als versterking van het leefgebied voor het porseleinhoen worden wateren geherprofileerd en/of slenken gegraven. In het huidige beheerplan is aangegeven dat ook het herstel van petgaten in de Regentepetten kan bijdragen aan het versterken van leefgebied van het porseleinhoen in de Grootte Wielen. Met de voorgestelde maatregelen wordt minimaal 10 hectare leefgebied voor het porseleinhoen gecreëerd in de vorm van natte ruigtevelden en oeverzones.

De maatregelen ten behoeve van de noordse woelmuis bestaan uit het ontwikkelen van nat moerasgebied met een oppervlakte van tenminste 7,5 hectare (plasdras, geen hogere delen). Daarnaast is een belangrijke voorwaarde het creëren van geïsoleerde gebieden. Dit kan door het graven van sloten en/of de aanleg van eilandjes.

Doel

Het vergroten en optimaliseren van leefgebied voor de soorten porseleinhoen en noordse woelmuis.

Uitvoering

Voor de uitvoering van deze maatregelen zijn meerdere (beheer)werkzaamheden uitgevoerd. Het gaat daarbij met name om grotere onderhoudsmaatregelen, gericht beheer en het realiseren van overgangen van land naar water. Deze (beheer)werkzaamheden hebben plaatsgevonden in de Ryptsjerksterpolder en de Fabriekspoel. Hiermee is het gewenste oppervlak van 10 hectare voor het porseleinhoen en 7,5 hectare voor de noordse woelmuis gerealiseerd. Het (maai)beheer ten behoeve van de leefgebieden is als aparte maatregelen opgenomen (zie 3.1.9).

Vervolg

Er zijn nog meer ideeën en mogelijkheden om leefgebied voor de twee soorten te creëren en te verbeteren. Hiervoor liggen bijvoorbeeld kansen in de Koekoekspetten en Gelte Herne. Voor de Gelte Herne is in het kader van de SPUK stikstofherstelmaatregelen budget gereserveerd voor planvorming (en gedeeltelijke uitvoering).

3.1.8 Ophogen en herprofilen kadedijk (maatregel 15)

De kadedijk van de noordwestelijke opvaart in De Warren wordt gebruikt als rust- en slaappleaks door de grutto. Om deze kade geschikt te houden is in het beheerplan een maatregel opgenomen om de kade te verhogen en te herprofilen. Het gaat hierbij om circa 1200 meter kade.

Doel

Door de kade aan te pakken blijft de kade geschikt als rustgebied voor de grutto, ook bij een hoger waterpeil (zie maatregel 5).

Uitvoering

Tijdens de 1^e beheerplan periode is de directe noodzaak van deze maatregel niet gebleken. De kade wordt veelvuldig gebruikt door de grutto en er zijn voldoende delen van de kade die beschikbaar blijven als rustlocatie bij een hoog waterpeil in de polder.

Vervolg

In het kader van het optimaliseren van het waterpeil in de polder in combinatie met het vergroten van het leefgebied voor de bittervoorn lijkt het ophogen en herprofilen van de kadedijk alsnog een functie te kunnen vervullen. In de 2^e beheerplanperiode wordt alsnog gekeken of het wenselijk is om de kade(s) langs de opvaart in De Warren op te hogen.

3.1.9 Optimaliseren rietmaai-beheer en maaien na broedseizoen (maatregel 16 en 18)

Voor de noordse woelmuis is gefaseerd en verspreid maaien van riet in een cyclus tussen de 3 en 5 jaar gewenst. Het cyclisch maai-beheer is nodig om rietverjonging mogelijk te houden en opslag van bomen tegen te gaan. Bij ruige graslandvegetaties lijkt beweiden ongunstig voor de noordse woelmuis.

Voor het porseleinhoen is het van belang om niet tijdens de broedperiode te maaien. De rietvegetatie kan na de broedperiode worden gemaaid of in de broedperiode als is geconstateerd dat er binnen 100 meter van het te maaien perceel geen broedgeval aanwezig is.

Doel

Het optimaliseren van het maai-beheer in het leefgebied van het porseleinhoen en de noordse woelmuis om verstoring door maaien tijdens de broedperiode (porseleinhoen) te voorkomen en de gewenste (moeras)vegetatie te stimuleren (noordse woelmuis).

Uitvoering

In plaats van het instellen van een maai-beheer voor de noordse woelmuis is gekozen om met name met waterpeil-beheer geschikt leefgebied te behouden (zie maatregel 14). Door een variatie in waterpeil wordt gezorgd dat rietvegetaties minder snel verlanden en wordt boomopslag tegengegaan. Tijdelijke vernatting zorgt verder dat de concurrentiepositie van de noordse woelmuis wordt versterkt ten opzichte van veldmuis en aardmuis. Voor het (riet)maai-beheer geldt dat bij uitvoering van maaiwerkzaamheden er te allen tijde rekening wordt gehouden met de aanwezigheid van (broed)vogels en noordse woelmuis. Er is dan ook geen reden om andere afspraken over het beheer te maken.

3.1.10 Vlieghoogte ballonvaart (maatregel 17)

In het beheerplan is geconstateerd dat vliegverkeer mogelijk tot verstoring van vogels in de Grote Wielen kan leiden. Met name ballonvaart is als risico aangegeven, als er lager wordt gevlogen dan 300 meter. In een gedragscode voor kleine luchtvaart is vastgesteld dat Natura 2000-gebieden zoveel mogelijk gemeden moeten worden. Als dit niet mogelijk is dient boven deze gebieden een minimale vlieghoogte te worden aangehouden van 300 meter (1000 ft).

Doel

Het voorkomen van verstoring door laagvliegende luchtballonnen.

Uitvoering

In de huidige beheerplanperiode is gebleken dat er geen verstoringen plaatsvinden door kleine luchtvaart. De laatste jaren zijn er geen luchtballonnen meer gesignaleerd boven de Groote Wielen. Het maken van nadere afspraken met de kleine-luchtvaartorganisaties KNVvL en AOPA over vlieghoogte boven Natura 2000-gebied is dus niet nodig.

3.2 Monitoringsmaatregelen

Naast maatregelen om het gebied in te richten zijn in het huidige beheerplan monitoringsmaatregelen opgenomen. Deze maatregelen zijn gesplitst in monitoring van instandhoudingsdoelstellingen en het monitoren van maatregelen. Hiermee wordt in de gaten gehouden of de doelstellingen van het gebied worden gehaald en of maatregelen effectief zijn.

3.2.1 Monitoring van instandhoudingsdoelstellingen

In het huidige beheerplan zijn een aantal monitoringsmaatregelen opgenomen voor de instandhoudingsdoelstellingen. In onderstaande tabel is aangegeven welke monitoring in het beheerplan is opgenomen en welke daadwerkelijk wordt uitgevoerd. Onder de tabel volgt een toelichting.

Tabel 3.3 Monitoring van instandhoudingsdoelstellingen

Legenda: uitgevoerd (✓), aanvullend uitgevoerd (+)

doel	onderwerp	Uitvoering		
		was	is	
Bittervoorn	Onderzoek naar nulsituatie	eenmalig	2013	✓
	Aanwezigheid middels elektrovisserij/schepnet in 6 km-hokken	-	1 x 2 jaar vanaf 2019	+
Meervleermuis	Doelrealisatie dmv tellen passages en aantallen	1x per 6 jaar	1 x per 3 jaar vliegroutes	+
	Inventarisatie naar kraamverblijven	1x per 6 jaar	Jaarlijks	+
Noordse woelmuis	Onderzoek naar nulsituatie	eenmalig	2018	✓
	Habitatgeschiktheid	-	2019	+
	Aanwezigheid middels eDNA	-	Elk jaar ½ - ⅓ van vaste locaties	+
Porseleinhoen	Doelrealisatie door broedvogelmonitoring met BMP-methode	Elk jaar plots integraal 1x per 6 jaar	Jaarlijks BMP	✓
Kemphaan	Doelrealisatie door broedvogelmonitoring met BMP-methode	Elk jaar plots integraal 1x per 6 jaar	Jaarlijks BMP	✓
Rietzanger	Doelrealisatie door broedvogelmonitoring met BMP-methode	Elk jaar plots integraal 1x per 6 jaar	Jaarlijks BMP	✓
Kolgans	Doelrealisatie door maandelijkse watervogeltellingen	Elk jaar	Jaarlijks	✓

Brandgans	Doelrealisatie door maandelijkse watervogeltellingen	Elk jaar	Jaarlijks	√
Smient	Doelrealisatie door maandelijkse watervogeltellingen	Elk jaar	Jaarlijks	√
Grutto	Doelrealisatie door maandelijkse steltloperslaapplaatstelling	Jaarlijks in periodes februari-mei en juli-augustus	Jaarlijks	√

Voor de monitoring van de soorten waarvoor de Grootte Wielen zijn aangewezen vindt veelal soort-specifieke monitoring plaats.

Voor de vogels is dit conform de monitoring vanuit het huidige beheerplan. Hiervoor vinden jaarlijks broedvogel- en slaapplaatstellingen plaats met medewerking van de Wielenwerkgroep. Deze monitoring kent al een lange geschiedenis en is ten tijde van het beheerplan voortgezet.

Voor de habitatsoorten bittervoorn, noordse woelmuis en meervleermuis zijn aanvullende trajecten met een andere intensiteit opgestart. Deze monitoring is niet begonnen vanaf de start van de beheerplanperiode. De monitoringstrajecten zijn daarmee relatief kort, waarbij voor de meervleermuis wel al langer gegevens worden verzameld over verblijfplaatsen.

3.2.2 Monitoring van maatregelen

Voor een aantal maatregelen is in het beheerplan specifiek benoemd dat deze gemonitord moeten worden. Deze zijn opgenomen in tabel 3.4., waarna een toelichting wordt gegeven.

Tabel 3.4 Monitoring van maatregelen

Legenda: planvorming (P); niet nodig bevonden (0); niet uitgevoerd (X)

maatregel	Onderwerp	frequentie	Uitvoering
1 t/m 6	Vernatten en betere beheersing van waterpeil volgen dmv peilbuizen	2 x per maand over 5 jaar	X
7 en 8	Monitoring verbindingszones via uitvoeringsprogramma ecologische verbindingszones		P
12 t/m 13 en 14	Monitoring areaal (jong) moeras en eilandsituaties middels vegetatiekartering	1x per 6 jaar	P
15	Effect van ophogen en herprofilieren van kade via monitoring grutto	Zie tabel 4.6 grutto	0

Het monitoren van maatregelen zoals in de tabel is aangegeven heeft niet plaats gevonden in de eerste beheerplanperiode. Hieronder volgt een toelichting.

Op dit moment zijn nog niet in het gehele gebied de hogere waterpeilen doorgevoerd. Voor de hogere waterpeilen zouden de waterpeilen worden gevolgd door het uitpeilen van grondwaterpeilbuizen. In het gebied stonden meerdere peilbuizen, die veelal niet meer in gebruik zijn sinds begin 2000. Er zijn (nog) geen extra peilbuizen geplaatst in het gebied ten behoeve van de metingen.

Na aanleg van de verbindingszones is in het huidige beheerplan aangegeven dat monitoring via het Uitvoeringsprogramma Ecologische Verbindingszones plaatsvindt. Dit uitvoeringsprogramma is stopgezet en heeft geen vervolg gekregen. De verbindingszone naar de Bouwepet is zeer recent aangelegd en de verbinding naar de Kleine Wielen is nog niet aangelegd.

Voor de noordse woelmuis en porseleinhoen waren extra vegetatiekarteringen opgenomen om de ontwikkeling van leefgebied te kunnen volgen. Deze kartering heeft nog niet plaatsgevonden. De inrichtingsmaatregelen hebben plaatsgevonden rond 2019, waardoor deze monitoringsactiviteit alsnog kan worden uitgevoerd conform opzet van eens in de zes jaar. Via de Subsidieregeling natuurbeheer

vindt beperkt kartering plaats: eens in de 12 jaar. In de SNL ligt er bovendien geen verplichting voor een vegetatiekartering in bepaalde rietlanden en (weidevogel)graslanden.

Tijdens de 1^e beheerplanperiode bleek uit tellingen dat de kade nog veelvuldig wordt gebruikt door de grutto met toenemende aantallen. Op basis hiervan is besloten om maatregel 15 Ophogen en herprofilieren kadedijk niet uit te voeren. Hiermee is ook de monitoring voor deze maatregel komen te vervallen.

3.3 Financieel overzicht

In het beheerplan is een tabel opgenomen met geraamde kosten per maatregel. Hieronder wordt weergegeven in welke mate de geraamde kosten overeenkomen met de kosten die daadwerkelijk benodigd waren/zijn. De kosten in het beheerplan zijn opgenomen inclusief BTW. In dit evaluatiedocument zijn de kosten exclusief BTW opgenomen.

De geraamde kosten waren niet voor 100% voor rekening van het provinciale Natura 2000 budget. De andere partij voor financiering van de maatregelen is Wetterskip Fryslân. Daarnaast zijn voor een aantal maatregelen geen kosten in het beheerplan opgenomen. De kosten voor deze maatregelen lagen deels bij It Fryske Gea.

3.3.1 Provinciaal Natura 2000 budget

In 2017 heeft een herijking plaatsgevonden op het budget voor Natura 2000. De kosten die voor 2017 zijn gemaakt onder het Provinciaal Meerjarenprogramma (PMJP) zijn niet meer opgenomen in het Natura 2000 budget. Daarnaast heeft een actualisatie in de planning en uitvoering van de maatregelen plaatsgevonden. Er is hierbij geschoven met budget tussen maatregelen en partijen. Een aantal maatregelen is niet uitgevoerd of is doorgeschoven naar de 2^e en 3^e beheerplanperiode.

In tabel 3.1 wordt een overzicht gegeven van het aangepaste budget uit 2017 en de uitgaven vanuit het provinciale Natura 2000 budget. De geraamde kosten uit het beheerplan zijn opgenomen in de laatste kolom ter informatie. Vanwege het schuiven van budgetten zijn een aantal maatregelen samengevoegd.

Tabel 3.1 Kostenoverzicht Natura 2000 budget provincie Fryslân

maatregel	Omschrijving maatregel	Budget en kosten 1 ^e beheerplanperiode na tussentijdse herijking			Geraamd bedrag totaal beheerplan
		actueel budget provincie	Uitgaven provincie tot 2022	Resterend budget	
1, 5 en 6	Vernatting en betere beheersing waterpeil Binnemiedepolder-zuid en Weeshûspolder Optimaliseren detailwaterhuishouding Binnemiedepolder-zuid en Weeshûspolder	€ 106.205	€ 38.314	€ 67.891	€ 24.793
2, 3 en 4	Betere beheersing waterpeil beheersing waterpeil Ryptsjerkster winter- en zomerpolder en De Warren	€ 41.322	€ 0	€ 41.322	€ 28.926
7	Ecologische verbindingzone Bouwepet	€ 385.577	€ 233.577	€ 152.000	€ 430.000
8	Ecologische verbindingzone Kleine Wielen (incl. vispassage)	€ 96.404	€ 0	€ 96.404	€ 2.081.950

9	Inventarisatie meervleermuis en voorlichting	€ 4.288	€ 0	€ 4.288	€ 0
10	Toezicht, handhaving en monitoring verstoring Sierdswiel en Houtwiel, alsmede zomerpolders	€ 1.476	€ 1.476	€ 0	€ 0
11	Inventarisatie bittervoorn	€ 2.479	€ 0	€ 2.479	€ 24.793
12	Fase 1 en fase 2 natuurvriendelijke oevers	€ 47.934	€ 0	€ 47.934	€ 1.239.669
13	Optimalisatie habitat porseleinhoen	€ 40.992	€ 40.927	€ 65	€ 41.322
14	Optimalisatie habitat noordse woelmuis	€ 33.176	€ 29.932	€ 3.244	€ 82.654
15	Ophogen en herprofilieren kadedijk	€ 0	€ 0	€ 0	€ 8.264
16	Optimalisatie rietbeheer	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
17	Vlieghoogte ballonvaart	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
18	Maaien na broedseizoen	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
Totalen		€ 759.853	€ 344.226	€ 415.627	€ 3.855.372

Ten aanzien van het budget in de 1^e beheerplanperiode worden de volgende opmerkingen gemaakt:

- De kosten voor de maatregelen 1 t/m 6 vallen hoger uit dan in het beheerplan was aangegeven. In het beheerplan waren de kosten te laag geraamd omdat de verwachting was dat er weinig ingrepen nodig waren om de waterhuishouding op het gewenste niveau te krijgen. Bij de uitvoering is gebleken dat voor een goede detailwaterhuishouding aanpassingen nodig zijn in het gehele gebied om het waterpeil omhoog te kunnen brengen. Aanpassingen aan dammen en duikers zijn een behoorlijke kostenpost gebleken. Om de uitvoering mogelijk te maken is geschoven in het budget. Momenteel is het nog onvoldoende om alle gewenste aanpassingen te kunnen uitvoeren.
- Voor de verbingszone was het budget voor de Bouwepet geheel gebruikt, waarbij € 50.000 doorgeschoven was naar de 2^e beheerplanperiode. Kosten voor de verbinding naar de Kleine Wielen zijn nog niet gemaakt. Dit was al voorzien en zo'n kleine 2 miljoen euro van de geraamde kosten was doorgeschoven naar de 2^e en 3^e beheerplanperiode. Kosten voor de vispassage stonden nog wel voor de 1^e beheerplanperiode gepland.
- Voor onderzoek naar meervleermuis waren geen kosten opgenomen. Voor de bittervoorn was het onderzoek door It Fryske Gea uitgevoerd. Er was nog budget beschikbaar gehouden voor een vervolgonderzoek.
- De uitgaven op de maatregel toezicht en handhaving zijn kosten waar geen maatregel voor beschikbaar was. De kosten die bij deze post zijn opgenomen betreffen plaatselijke ondersteuning van betrokken partijen (website Wielenwerkgroep) en voorlichting (informatiepaneel bij uitkijkpunt).
- Voor de KRW-maatregelen natuurvriendelijke oevers was budget beschikbaar. Bij de herijking was een belangrijk deel van dit budget (voor fase 2 van 6 kilometer) doorgeschoven naar de 2^e en 3^e beheerplanperiode. Dit budget zal in de volgende beheerplanperiode worden ingezet ter versterking van leefgebied van porseleinhoen, noordse woelmuis en/of bittervoorn.

3.3.2 Overige kosten

Naast de kosten vanuit het Natura 2000 budget zijn er ook kosten gemaakt vanuit andere partijen of projecten. Langs de wegen zijn rasters en passages geplaatst ter bescherming van onder andere de otter. Daarnaast heeft It Fryske Gea maatregelen in het gebied uitgevoerd.

Tabel 3.1 Kostenoverzicht Natura 2000 overig

Omschrijving maatregel	kosten	Partij/project
Faunarasters langs de N355 en N361 en otterverbinding	€ 119.909	De Centrale As
Aanvullende maatregelen infrastructuur Binnemiedepolder en Weeshúspolder	€ 59.263	It Fryske Gea
Upgrade uitzichtheuvel Rypstjerksterpolder	€ 71.541	It Fryske Gea
Toezicht en Handhaving: toezichthouder en middelen	€ 81.595	It Fryske Gea
Totaal	€ 332.308	

Vanuit het project De Centrale As zijn ter bescherming van fauna rasters geplaatst langs de N355 en N361. Het gaat dan om het plaatsen van raster en het aanpassen van hekken. Daarnaast is een otterbuis geplaatst vanuit het Otterfonds van It Fryske Gea voor de kosten van € 33.759,-.

De beheerder van het gebied, It Fryske Gea, heeft aanvullende kosten gemaakt voor inrichting en beheer van het gebied. Het gaat dan om kosten voor aanvullende maatregelen in de Binnemiedepolder, Weeshúspolder en de Rypstjerkster(winter)polder. In de Rypstjerksterwinterpolder worden nog maatregelen uitgevoerd, die vanuit It Fryske Gea worden uitgevoerd, maar bekostigd worden vanuit het provinciale Natura 2000 budget

It Fryske Gea heeft de wens om meer maatregelen te nemen in de Grootte Wielen. Naast een vervolg op de maatregelen uit het huidige beheerplan gaat het dan onder andere om een otterraster bij Toutenburg (geraamde kosten € 55.000 incl. BTW) en een aanleglocatie met boothuis voor de toezichtsboot (geraamde kosten € 35.000 incl. BTW).

Voor het beheer wordt een subsidie ontvangen via de Subsidieregeling Natuurbeheer (SNL).

4. Overige ruimtelijke condities en drukfactoren in relatie tot de doelstellingen van het gebied

Naast de concrete maatregelen uit het beheerplan zijn ook omgevingsfactoren van invloed op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. In het huidige beheerplan gaat het om ruimtelijke condities zoals de waterkwaliteit, rust en ruimte en milieufactoren. Van een aantal van deze factoren zijn de gegevens bekend en geactualiseerd.

In paragraaf 2.5 worden daarnaast ook een aantal activiteiten benoemd waarop een toetsing heeft plaatsgevonden op het effect op instandhoudingsdoelstelling. Door onder andere het nemen van maatregelen was aangegeven dat deze geen negatief effect zouden hebben. Indien gegevens bekend zijn, worden deze drukfactoren hieronder benoemd.

4.1. Water

4.1.1 Waterkwaliteit

Naast beheer van de waterpeilen in het gebied is ook een goede waterkwaliteit van belang voor de ontwikkeling van waterplanten en een goede visstand. Met name voor de bittervoorn is een goede waterkwaliteit nodig, vooral ten aanzien van vertroebeling, vervuiling en verzuring. De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) speelt een belangrijke rol in het behoud en verbeteren van een goede waterkwaliteit van alle watergebonden ecosystemen. De Grote Wielen is als een apart KRW-waterlichaam aangemerkt. In het huidige beheerplan werd al aangegeven dat de waterkwaliteit van dit waterlichaam verbeterd. Uit de monitoring van het Wetterskip Fryslân blijkt dat verdere verbetering is opgetreden. De gegevens ten aanzien van de waterkwaliteit staan in tabel 4.1

Tabel 4.1 waterkwaliteitsgegevens 2009 en 2021

Legenda toetsing aan KRW doelen			goed	matig	ontoereikend	slecht							
Tabel	Code en watertype		Fytoplankton	Overige waterflora	Macrofauna	Vissen	Fosfaat (mg/l)	Stikstof (mg/l)	Chloride (mg/l)	Temperatuur (°C)	Zuurgraad (pH)	Zuurstof (%)	Doorzicht (m)
Grote Wielen Jaar: 2009	BL02 V12	M14	matig	slecht	matig	slecht	goed	matig	goed	goed	goed	goed	slecht
Grote Wielen Jaar 2021	NL02 V12	M14	matig	goed	matig	matig	matig	matig	goed	goed	goed	goed	matig

Het Wetterskip verantwoordt middels factsheets aan het Rijk onder andere over de huidige waterkwaliteit, de knelpunten voor de doelrealisatie, de uitgevoerde en de nog benodigde maatregelen per KRW-waterlichaam. In de factsheet d.d. 28 september 2021 wordt aangegeven dat voor het KRW-waterlichaam Grote Wielen de belasting met nutriënten te hoog is, hoofdzakelijk door aanvoer vanuit de omliggende polders. Hierdoor groeien er veel algen, is het doorzicht matig en valt er, met een gemiddelde waterdiepte van 1,7 m, te weinig licht op de bodem. Dit vormt een knelpunt voor de ontwikkeling van waterplanten. Daar komt bij dat zich plaatselijk slib ophoopt. Door bodemwoelende vissen als brasem en de geringe aanwezigheid van waterplanten wordt dit slib niet vastgehouden en

vindt vertroebeling plaats onder andere door windwerking. Dit levert een slechte waterbodemstructuur op voor wortelende waterplanten. Het vaste peil vormt een belangrijk knelpunt voor de oevervegetatie. In een natuurlijk meer is een brede verlandingszone aanwezig die jaarlijks inundeert en waar hoge vegetatie, met riet als belangrijkste soort, tot ontwikkeling komt. Dit ontbreekt vrijwel geheel. Vanwege de slechte ontwikkeling van de watervegetatie is er weinig geschikt habitat voor macrofauna en vis. De soortensamenstelling van deze groepen is daardoor onvoldoende. Ook zijn er periodiek lage zuurstofconcentraties, grotendeels veroorzaakt door oxidatieprocessen in het bodemslib.

4.1.2 Waterpeil boezem

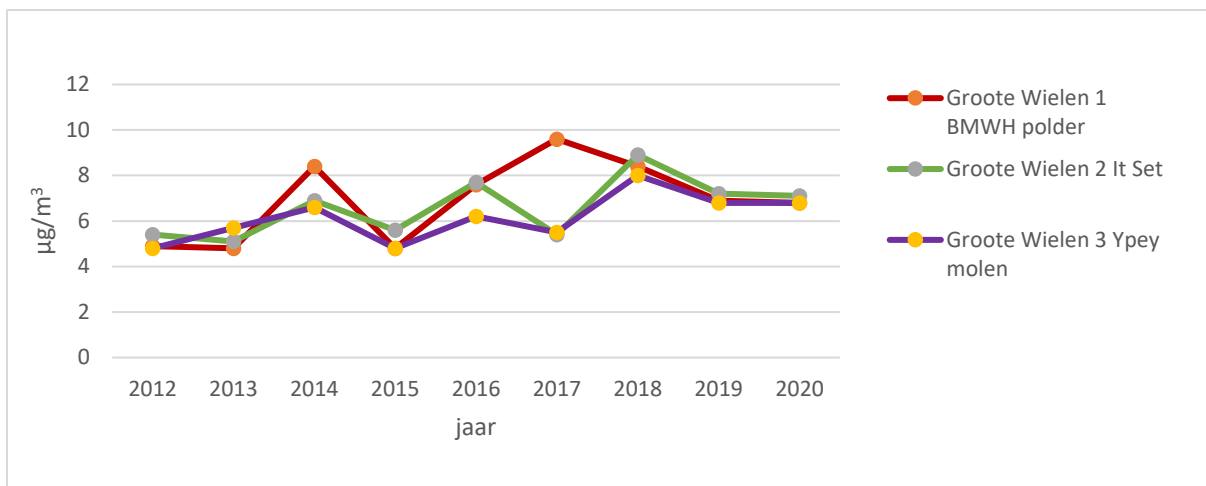
Naast de maatregelen in de polders voor een flexibeler waterpeil is er in 2021 door het Wetterskip een nieuw peilbesluit genomen voor de boezemwateren van Fryslân (Revisiepeilbesluit Friese Boezem). Hierin wordt geconstateerd dat het beter is voor natuur en waterkwaliteit om een meer natuurlijk peilbeheer met grotere fluctuaties binnen een jaar mogelijk te maken. Het gemiddeld streefpeil in de boezem blijft 0,52 m -NAP, maar er kan vanuit ecologische overwegingen de komende jaren geëxperimenteerd worden met een meer natuurlijk peil in periodes die voor de natuur belangrijk zijn. Dit houdt in dat gedurende enkele aangesloten weken in de winter-en voorjaarsperiode de gemiddelde boezemwaterstand tot maximaal 0,38 m -NAP mag worden opgezet. Daarnaast kan in de zomer de gemiddelde boezemwaterstand gedurende enkele weken uitzakken tot een 0,57 m -NAP. Beide scenario's worden alleen ingezet als het kan, dus niet in tijden van extreme regenval of droogte. Verder wordt een meer natuurlijke en geleidelijke inspanning gehanteerd om terug te komen op het streefpeil van 0,52 m -NAP. De komende jaren wordt gemonitord of en hoe lang de verhoogde en verlaagde waterstanden kunnen worden gehandhaafd en wat het effect is op de ecologie van de boezem en de rietvegetatie. Na 5 jaar moet deze werkwijze worden geëvalueerd. Dat kan aanleiding geven om het verder te bestendigen of aan te passen.

4.2 Ammoniak en stikstof

Het gebied is niet aangewezen voor stikstofgevoelige habitattypen en/of soorten met een stikstofgevoelig leefgebied. Een aantal soorten heeft echter wel baat bij een matig voedselrijke situatie in de graslanden. Minder voedselrijkdom correleert meestal met meer kruiden en een open structuur. Stikstof draagt bij aan een snellere successie, waardoor moeras sneller verruigt en verbost. Hierdoor zal intensiever beheer nodig zijn.

Sinds 2011 vinden in het gebied metingen van ammoniakconcentraties plaats in het kader van het landelijke Meetnet Ammoniak in natuurgebieden (MAN)¹. Het gebied kent drie meetpunten; de Binnemiede- en Weeshúspolder, Ypeymolen en It Set. Uit de gegevens van het MAN blijkt dat dat er gemiddeld genomen een lichte toename is van de ammoniakconcentraties.

¹ Bronnen Man.rivm.nl en gebiedsrapportage 2019 It Fryske Gea

Figuur 4.1: jaargemiddelden van de ammoniakconcentraties in de Grootte Wielen in $\mu\text{g}/\text{m}^3$

In de rapportage uit 2019 wordt aangegeven dat in 2018 een piek is gemeten die voor een groot deel verklaard kan worden door de combinatie van uitzonderlijke warmte en droogte. Hierdoor kon er veel ammoniak uit mest verdampen, die bovendien door het tekort aan regen niet uit de atmosfeer kon neerslaan.

4.3 Vegetatie en milieuocondities

Vegetatieopnames kunnen inzicht geven in de (ontwikkelingen van) milieuocondities van een terrein. Om dit inzicht te verkrijgen is een landelijk meetnet Flora (LMF) aanwezig in het gebied. Hiervoor wordt de plantensamenstelling in permanente quadranten (PQ's) van 5x5 meter opgenomen. In het Natura 2000-gebied Grootte Wielen liggen sinds 2002 8 van deze PQ's. De PQ's werden in eerste instantie 1 keer per 4 jaar en sinds 2018 1 keer per 3 jaar op de plantensamenstelling geïnventariseerd.

Figuur 4.2: Ligging PQ's in het gebied, waarbij de grote van de cirkel het aantal aangetroffen florasoorten aangeeft.

Deze vegetatieopnames kunnen vertaald worden naar terreincondities ten aanzien van zuurgraad (pH), voedselrijkdom, vocht en saliniteit. Om de relatie tussen milieuocondities en vegetatie te kunnen bepalen maakt de provincie Fryslân gebruik van het computerprogramma Iteratio. Door de vegetatie en/of plant een waarde mee te geven voor een milieuoconditie kan in beeld worden gebracht wat de milieuocondities zijn in het terrein. Deze resultaten kunnen echter niet worden vertaald naar het gehele

gebied Groote Wielen. Voor een statistisch betrouwbaar beeld over de milieucodities zijn er minimaal 30 PQ's nodig per gewenste 'laag'. Dit kan een Natura 2000-gebied zijn, maar ook een beheertype. De 8 PQ's aanwezig in de Groote Wielen zijn te beperkt voor een betrouwbaar beeld van de milieucodities.

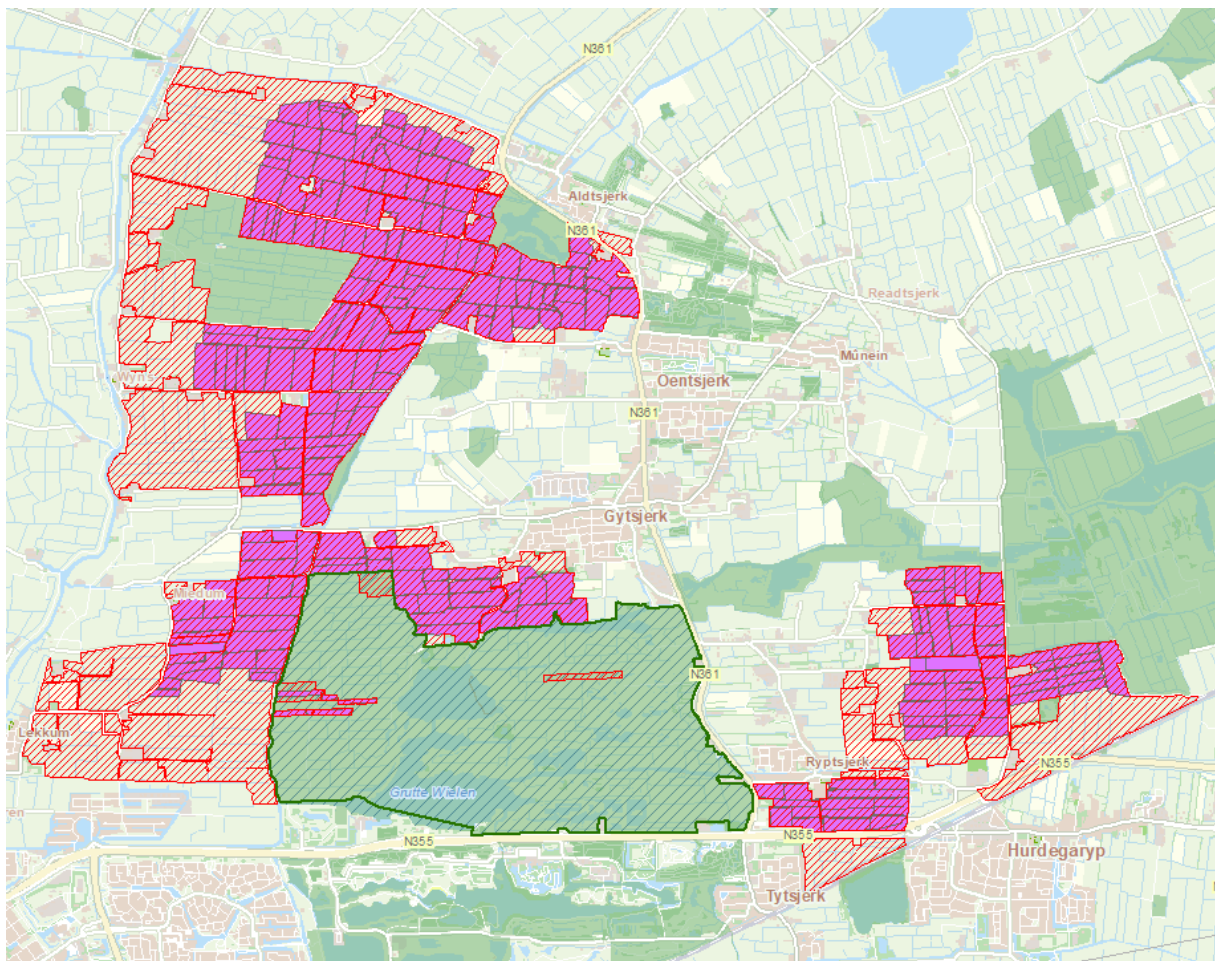
4.4 Drukfactoren buiten het Natura 2000-gebied

In het huidige beheerplan zijn een aantal activiteiten nader getoetst op het effect op instandhoudingsdoelstellingen (zie ook 2.4). Indien gegevens beschikbaar zijn en de activiteit de doelstellingen kan beïnvloeden wordt de activiteit de activiteit hieronder beschreven:

Gebruik van de ruimte (ganzen, smient)

Voor de rust- en foerageergebieden binnen het gebied speelt de omgeving een belangrijke rol. In het huidige beheerplan is hierover opgenomen dat voldoende foerageergebied aanwezig is maar dat ontwikkelingen die leiden tot een sterke afname van de foerageermogelijkheden buiten het gebied niet gewenst zijn.

Het ganzenbeleid is gewijzigd in 2017 waarbij ook het oppervlak van ganzenfoerageergebied is verminderd. Dit geldt ook voor de gebieden rondom de Groote Wielen. Op dit moment vindt een evaluatie plaats van het ganzenbeleid. In het herziene beleid zal gekeken worden waar de functies van foerageergebieden en natuurgebieden elkaar kunnen versterken.

Figuur 4.1: wijzigingen in ganzenfoerageergebied rondom natuurgebied

Legenda:

Natura 2000-gebied

- Natuurgebied
- Natuurgebied en ganzenslaapplaats
- Ganzenfoerageergebied 2013 op agrarische gronden
- Huidig ganzenfoerageergebied: periode 1 november – 1 april op agrarische gronden

Onderhoud gebouwen

In het huidige beheerplan werd aangegeven dat er geen effect werd verwacht van onderhoud aan gebouwen op verblijfplaatsen van meervleermuizen, omdat deze locaties wettelijk zijn beschermd. Hierbij werd wel aangegeven dat er bij onderhoud van gebouwen mogelijk onvoldoende rekening wordt gehouden met deze kolonies. Hiervoor is maatregel 9 opgenomen in het huidige beheerplan. Momenteel blijkt uit de beschikbare monitoringsgegevens dat het aantal meervleermuizen in bekende verblijfplaatsen afneemt, waarbij in de rapportage wordt opgemerkt dat dit voornamelijk te maken heeft met werkzaamheden aan de gebouwen. Voor de Grote Wielen belangrijke locaties in Gytsjerk en Leeuwarden staan onder druk.

Verkeersintensiteit

In het huidige beheerplan is een overzicht opgenomen van de verkeersintensiteit. Hierbij is aangegeven dat het geluid van de provinciale wegen van invloed is op het oppervlakte broedgebied met name voor de rietzanger.

Ten aanzien van de verkeersintensiteit zijn in tabel 4.1 gegevens over het aantal verkeersbewegingen aangegeven (bron: provincie Fryslân). Hierbij wordt opgemerkt dat de tellingen tot 2017 plaats hebben gevonden met oude tellers en deze gegevens niet gevalideerd zijn. Voor het jaar 2020 dient rekening te worden gehouden met de effecten van de maatregelen ten aanzien van COVID-19. Door lockdownmaatregelen in deze periode geven de gegevens mogelijk een ander beeld.

Tabel 4.1 Verkeersintensiteit N355 en N361 vanaf 2013 (start huidige beheerplan)

Weg	Telpunt	Motorvoertuigen per etmaal (weekdagen)								Snelheids Limiet
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
N355	101608	19.235	15.217	17.513	21.126	22.663	22.970	22.740	20.095	100 km/h
N361	101628	8.082	8.596	10.518	10.596	8.082	8.196	8.129	7.120	80 km/h

4.5 Overige ontwikkelingen in en om Grote Wielen

Rondom het gebied spelen een aantal ontwikkelingen die mogelijk van invloed kunnen zijn op het Natura 2000-gebied en de doelstellingen van het gebied. Het gaat om de volgende bekende ontwikkelingen:

- Landbouw
Wijzigingen in de landbouw kunnen een effect hebben op Natura 2000-gebieden. Stikstof is een belangrijke factor, maar ook het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, drainage en

wateronttrekking ten behoeve van beregening zijn factoren om rekening mee te houden. Door gerechtelijke uitspraken moeten wijzigingen in het gebruik van landbouwgronden ecologisch worden getoetst op de mogelijke effecten op instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden.

- Ontwikkelingen gemeente Leeuwarden:
 - Ten westen van de Groote Wielen wordt een nieuwe woonwijk (Blitsaerd) gerealiseerd met een zonneweide. De ruimtelijke planvorming is afgerond en getoetst aan de Wet natuurbescherming.
 - Voor het gebied ten zuiden van de Groote Wielen, de Kleine Wielen, wordt gekeken naar een partiele herziening van het bestemmingsplan van het gebied. Met de wijziging wordt gekeken naar de mogelijkheid om (grote) festivals mogelijk te maken in het gebied zonder jaarlijkse vergunningaanvragen.
 - Voor de Groote Wielen heeft de gemeente een aantal visvergunningen afgegeven. Het gaat hierbij om vergunningen voor de sportvisserij, waarbij algemene bepalingen van toepassing zijn voor het vissen in de Groote Wielen. De vergunningen lopen tot eind 2024.
 - In de Groote Wielen vindt naast recreatieve visserij ook beroepsvisserij plaats. Het gaat om visrecht op aal en paling, waarbij aan wettelijke verplichtingen moet worden voldaan. De vergunning loopt tot eind 2024.
- Recreatieve activiteiten:
 - De plassen in het gebied zijn deels toegankelijk voor kleine recreatievaart. Mondeling wordt aangegeven dat de recreatievaart toeneemt. De toename is niet met cijfers te onderbouwen, maar kan wel effect hebben op het rust-, foerageer- en broedgebied van vogels en het leefgebied van bittervoorn en noordse woelmuis door onder andere verstoring.
 - In de winter kan er worden geschaatst.
 - Op een aantal locaties kan worden gewandeld. De omvang hiervan is beperkt. Het gebied ligt echter tegen Leeuwarden aan, waardoor de recreatiedruk op wandellocaties lokaal tot extra verstoring kan leiden.
 - Er kunnen nieuwe recreatieve activiteiten aanwezig zijn, zoals momenteel het vliegen met drones. Binnen Natura 2000 en op voor soorten kritische locaties kan dit effecten hebben. In welke mate het gebruik van drones plaatsvindt in en rondom het gebied, is niet bekend. Net als voor de recreatievaart en het wandelen vindt hierop geen monitoring plaats.
- Ontwikkelingen in weidevogelbeleid:

Als broedvogel gaat de grutto landelijk sterk achteruit. De Groote Wielen is niet aangewezen als broedgebied voor de grutto, maar de Binnemiede- en Weeshúspolder zijn geschikt broedgebied. Om de achteruitgang te stoppen is landelijk een 'aanvalsplan grutto' opgesteld. Hier wordt gekeken naar grote gebieden waar het beheer geheel wordt gericht op het realiseren van geschikt leefgebied. De Groote Wielen wordt zeer waarschijnlijk onderdeel van zo'n grootschalig weidevogelgebied, vanwege de geschikte polders aan de westkant van de Groote Wielen.
- Exotenbeleid:

Komend jaar stelt de provincie beleid op ten aanzien van de bestrijding van invasieve exoten. Hierbij worden de risico's en aanwezigheid van deze exoten in kaart gebracht. Daarbij zal ook worden gekeken naar de bestrijding Dit beleid is ook van belang voor exoten in en om Natura 2000-gebieden met een risico voor het realiseren van doelen.

5. Ontwikkelingen instandhoudingsdoelstellingen

5.1 Inleiding: bronnen/analysemethodiek

Vogelrichtlijnsoorten

Om de instandhoudingsdoelstellingen te kunnen evalueren zijn verschillende rapporten en onderzoeken gebruikt. Voor de broedvogel- en niet-broedvogelgegevens is gebruik gemaakt van de gegevens van SOVON (www.sovon.nl). Deze jaarlijkse tellingen zijn uitgevoerd in het kader van het Meetnet Broedvogels (porseleinhoen, kemphaan, rietzanger), Meetnet Slaapplaatsen (kolgans, brandgans, grutto) en Meetnet Watervogels (smient). Deze gegevens zijn alleen toepasbaar voor het complete gebied en kunnen niet worden gebruikt om specifiek te kijken naar deelgebieden van de Groote Wielen. Waar geen jaarlijkse tellingen mogelijk of voorhanden zijn worden door SOVON per jaar schattingen aangegeven.

De gemiddelde populatiegroottes worden berekend over de laatste 5 jaar. Verder levert SOVON lange- en kortetermijntrends aan. Het startpunt van de langetermijndata verschilt per soort, maar ligt doorgaans ergens in de jaren '80 of '90. De kortetermijntrends worden berekend over een periode van 12 jaar. Al deze data kunnen ook worden vergeleken met de landelijke trends.

In de tabellen over de vogelsoorten (5.2 en 5.3) zijn deze gegevens geïncorporeerd. Hierbij is de langetermijntrend de trend sinds het begin van de metingen voor de betreffende soort en de kortetermijntrend de trend over de afgelopen 12 jaar. Deze trends worden weergegeven op basis van het percentage groei per jaar. De symbolen worden verklaard in tabel 5.1. De populatie 2016-2020 is de gemiddelde waargenomen populatiegrootte over de afgelopen 5 jaar. In de kolom "populatie t.o.v. doel" is de gemiddelde populatie over de afgelopen 5 jaar vergeleken met de doelstelling. Als de gemiddelde populatie meer dan 25% boven de doelstelling ligt wordt dit als significant hoger beschouwd, bij meer dan 25% onder de doelstelling als significant lager en tussen de +25% en -25% als rond het doel.

Tabel 5.1: Verklaring trendsymbolen in tabellen 5.2 en 5.3

Trendsymbool	Groei per jaar
++	>5% stijging
+	<5% stijging
=	Geen significante verandering
-	<5% daling
--	>5% daling
?	Geen trend aantoonbaar

SOVON heeft in opdracht van de provincie in 2021 een knelpuntenanalyse uitgevoerd en heeft daarin zowel de knelpunten als mogelijke oplossingen van deze knelpunten voor broedvogels en niet-broedvogels in beeld gebracht. Deze knelpuntenanalyse is de basis voor alle paragrafen betreffende vogels in het gebied. Voor deze evaluatie zijn de getallen uit deze analyse verder aangevuld met de laatst bekende gegevens uit 2021, afkomstig van de website van SOVON.

Habitatrichtlijnsoorten

Voor de habitatrichtlijnsoorten zijn gegevens via verschillende bronnen verzameld. Verschillende bureaus hebben namens de provincie monitoring uitgevoerd op de bittervoorn, meervleermuis en noordse woelmuis. Voor de bittervoorn en de noordse woelmuis is de reguliere monitoring pas recent opgezet en zijn er weinig historische data voorhanden. Van de meervleermuis loopt er een monitoringsprogramma sinds 1994 en zijn er dus ook langetermijntrends beschikbaar, vergelijkbaar met de SOVON-data. Aangezien er voor de habitatrichtlijnsoorten geen kwantitatieve doelstellingen

zijn beschreven is hier voor de analyse van de instandhoudingsdoelstellingen niet gekeken naar absolute aantallen, maar alleen naar trends.

Over de bittervoorn is een regulier monitoringsrapport van RAVON beschikbaar. Ook is er vanuit It Fryske Gea in 2013 een stagerapport verschenen waarin verschillende knelpunten worden besproken. De bureaus die de reguliere meervleermuismonitoring uitvoeren hebben in 2021 een monitoringsrapportage opgesteld met een populatie- en knelpuntenanalyse. Voor de noordse woelmuis is er in 2018 een leefgebiedenanalyse en in 2022 een knelpuntenanalyse uitgevoerd.

Voor de leefgebieddoelstellingen was het nog niet mogelijk om een gedegen analyse uit te voeren. Er is nog geen eenduidige definitie van leefgebieden opgesteld en hier is dan ook nog geen monitoringsprogramma voor gestart. Momenteel vindt er een actualisatie van de doelensystematiek plaats die hier waarschijnlijk meer uitsluitsel over gaat geven.

5.2 Broedvogels

De samenvatting van de staat van instandhouding van de drie broedvogels die zijn aangewezen in de Groote Wielen is weergegeven in tabel 5.2. De langetermijntrends zijn berekend vanaf 1990, kortetermijntrends gaan over de laatste 12 jaar. De uitleg van de trendsymbolen staat in tabel 5.1. De laatste kolom is berekend door de gemiddelde populatie over de laatste 5 jaar te vergelijken met de doelpopulatie. Als deze waarde onder de -25% uitkomt is deze rood (onder het doel), tussen 25% en -25% oranje (rond het doel) en boven de 25% groen (boven het doel).

Tabel 5.2: Staat van instandhouding broedvogels

Soort	Doel	Lange Termijn	Korte Termijn	Populatie 2016-2020	Populatie t.o.v. doel
Porseleinhoen	4	?	?	0	-100%
Kemphaan	10	--	?	0,2	-98%
Rietzanger	220	?	=	170	-23%

5.2.1 Porseleinhoen

Populatie

Voor het porseleinhoen geldt een populatiedoel van 4 broedparen per jaar. In de eerste beheerplanperiode zijn geen broedparen van het porseleinhoen waargenomen. In 2008 zijn voor het laatst 2 broedparen waargenomen en in 2000 is voor het laatst het streefgetal van 4 broedparen gehaald. De populatiedoelstelling wordt op dit moment dus niet gehaald (Tabel 5.2). Ook landelijk is er sprake van een negatieve populatietrend voor het porseleinhoen sinds 2000.

Leefgebied

Voor deze soort geldt de doelstelling om de omvang en kwaliteit van het leefgebied te behouden. Het is hiervoor noodzakelijk dat er voldoende lage moerasvegetatie in ondiep water of nat ruigteveld met soorten als pitrus aanwezig is. Hiervoor moeten er natuurvriendelijke oevers zijn en moet de waterdynamiek voldoende zijn om verdroging, verruiging en verbossing tegen te gaan. In een ideaal habitat zorgt regelmatige inundatie voor lage moerasvegetatie in ondiep water in het voorjaar. In de eerste beheerplanperiode is de habitat van het porseleinhoen geoptimaliseerd (maatregel 13) om 10 hectare kwalitatief leefgebied te creëren. Ook maatregelen betreffende het waterpeil in de Ryptsjerkster zomerpolder (maatregel 3) en handhaving (maatregel 10) zijn uitgevoerd om het

leefgebied van deze soort te verbeteren. Maatregel 12 (natuurvriendelijke oevers) en 18 (optimaal maaibeheer) zijn op aangepaste wijze uitgevoerd. Uit de knelpuntenanalyse blijkt dat er nog steeds te weinig waterdynamiek is in het gebied, waardoor de vegetatie te veel verruigt en verbost, wat nadelig is voor deze soort. Aangezien er momenteel geen monitoring plaatsvindt van het leefgebied van het porseleinhoen, is niets te zeggen over de trend van leefgebiedkwaliteit en -oppervlakte en dus ook niet of de leefgebieddoelstellingen worden behaald.

5.2.2 Kemphaan

Populatie

Voor de kemphaan geldt een populatiedoel van 10 broedparen per jaar. In 1993 werd voor het laatst dit streefgetal van 10 broedparen in de Groote Wielen gehaald. In 2019 werd er voor het eerst sinds 1998 weer een broedpaar waargenomen in het gebied. De doelstelling wordt dus niet gehaald (Tabel 5.2). Zowel in Friesland als in de rest van Nederland is de broedpopulatie sinds de jaren '90 sterk afgenomen. Het lijkt erop dat de kemphaan zijn leefgebied heeft verlegd naar elders in Europa door de afgenomen habitatgeschiktheid in Nederland.

Leefgebied

Voor deze soort geldt de doelstelling om de omvang en kwaliteit van het leefgebied te vergroten. Hiervoor is het noodzakelijk dat er voldoende natte schraalgraslanden zijn (voedselarme graslanden met hoge waterpeilen) die als broed- en foerageergebied kunnen dienen. In de eerste beheerplanperiode zijn daarom maatregelen genomen voor het waterpeil en de detailwaterhuishouding in de Binnemiedepolder-zuid, Weeshúspolder, Ryptsjerkster zomerpolder en Binnemiedepolder-noordoost (maatregel 1,3,5,6). De plas-drasgraslanden die hierdoor zijn ontstaan lijken van voldoende kwaliteit, zo hebben er zich bijvoorbeeld al watersnippen gevestigd, een soort die vergelijkbare habitatseisen stelt. Uit de knelpuntenanalyse blijkt echter dat er nog niet voldoende van deze plas-drasgraslanden zijn gecreëerd voor tien broedparen. Ook is er sprake van een verzuurde bodem doordat het regenwater niet snel genoeg kan worden afgevoerd, wat een negatief effect heeft op de geschiktheid van de habitat voor de kemphaan. Aangezien er momenteel geen monitoring plaatsvindt van het leefgebied van de kemphaan, is niets te zeggen over de trend van leefgebiedkwaliteit en -oppervlakte in het gebied en dus ook niet of de leefgebieddoelstellingen worden behaald.

Er dient rekening mee te worden gehouden, dat ook als het gebied zelf helemaal perfect is ingericht met voldoende geschikt leefgebied voor de kemphaan, dit nog steeds niet hoeft te betekenen dat de populatie kemphanen ook daadwerkelijk gaat groeien. Doordat de populatie in heel Friesland en Nederland gedecimeerd en versnipperd is, is de kans op rekolonisatie sterk afgenomen. De voornaamste oorzaak hiervoor is de intensivering van de landbouw die heeft plaatsgevonden in de afgelopen decennia.

5.2.3 Rietzanger

Populatie

Voor de rietzanger geldt een populatiedoel van 220 broedparen per jaar. Hoewel deze soort lastig is om precies te tellen blijkt uit de jaarlijkse inventarisatiegegevens van SOVON dat de twaalfjarige trend vrij stabiel rond de 200 broedparen ligt. De laatste 4 volledige tellingen dateren uit 2000, 2005, 2010 en 2017 en tonen een licht dalende lijn van 226, via 201 en 197 tot 182 broedparen bij de recentste telling. De doelstelling lijkt dus niet helemaal te worden gehaald, maar aangezien de populatie de afgelopen 20 jaar relatief stabiel is gebleven net onder de streefwaarde lijkt er niet veel reden tot zorg. De populatie blijft ook nog binnen de kritieke grens van 25% onder de streefwaarde, die SOVON hanteert om te evalueren of

een soort onder druk staat (Tabel 5.2). Landelijk gaat het goed met de rietzanger, met een positieve populatietrend over de afgelopen 20 jaar.

Leefgebied

Voor deze soort geldt de doelstelling om de omvang en kwaliteit van het leefgebied te behouden. Hiervoor is het noodzakelijk dat er voldoende natuurvriendelijke oevers met rietvegetaties aanwezig zijn, die niet te veel verruigen en verbossen. In de Groote Wielen zijn veel plassen en vaarten waarlangs riet en rietmoeras aanwezig zijn, wat zorgt voor een groot potentieel habitat. Om deze potentie te verzilveren is de detailwaterhuishouding van de Binnemiedepolder-zuid en de Weeshúspolder geoptimaliseerd (maatregel 6). Ook kan de rietzanger profiteren van andere maatregelen betreffende het waterpeil (1,3 en 5) die niet direct voor deze soort bedoeld waren. Uit de knelpuntenanalyse blijkt echter dat er nog altijd te weinig waterdynamiek is om verbossing van het riet, en daarmee achteruitgang van de habitatgeschiktheid voor de rietzanger, helemaal tegen te gaan. Aangezien er momenteel geen monitoring plaatsvindt van het leefgebied van de rietzanger, is niets te zeggen over de trend van leefgebiedkwaliteit en -oppervlakte en dus ook niet of de leefgebieddoelstellingen worden behaald.

5.3 Niet-broedvogels

De samenvatting van de staat van instandhouding van de vier niet-broedvogels die zijn aangewezen in de Groote Wielen is weergegeven in tabel 5.3. De langetermijntrends zijn berekend vanaf 1993 (kolgans, brandgans) of 2000 (smient, grutto), kortetermijntrends gaan over de laatste 12 jaar. De uitleg van de trendsymbolen staat in tabel 5.1. De laatste kolom is berekend door de gemiddelde populatie over de laatste 5 jaar te vergelijken met de doelpopulatie. Als deze waarde onder de -25% uitkomt is deze rood (onder het doel), tussen 25% en -25% oranje (rond het doel) en boven de 25% groen (boven het doel).

Tabel 5.3: Staat van instandhouding niet-broedvogels

Soort	Doel	LT	KT	Populatie 2016-2020	Populatie t.o.v. doel
Kolgans (A041)	13900	++	?	8304	-40%
Brandgans (A045)	11800	+	=	10946	-7%
Smient (A050)	1300	?	+	1391	+7%
Grutto (A156)	670	++	?	1008	+50%

5.3.1 Kolgans

Populatie

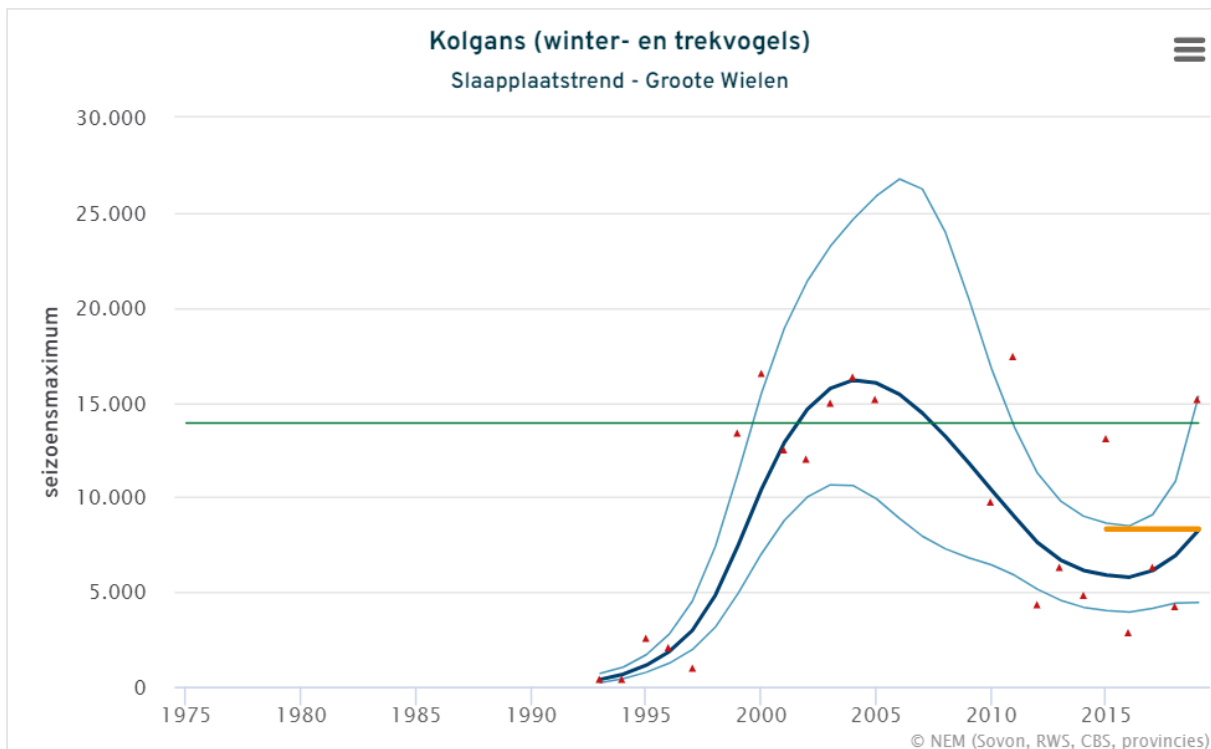
Voor de kolgans geldt een populatiedoelstelling van 13900 ganzen die het gebied gebruiken als slaap- en rustplaats. De langetermijntrend vanaf 1993 is positief, op de kortere termijn is er geen significante trend aantoonbaar. Vanaf de jaren '90 groeide de populatie kolganzen in de Groote Wielen explosief, tot een piek tussen 2000 en 2005 waarin de huidige doelstellingen werden gehaald. Sindsdien is de populatie echter weer sterk gedaald. De laatste jaren schommelt de populatie rond de 5000 individuen en wordt de populatiedoelstelling dus niet gehaald (Tabel 5.3).

Er is een hoop variatie tussen de populatieaantallen in verschillende jaren, maar in de eerste beheersplanperiode is ook in jaren waarin veel ganzen in het gebied zijn waargenomen de populatiedoelstelling niet meer gehaald (Figuur 5.1). Dit lijkt echter nog geen groot probleem, omdat door een uitbreiding van geschikt leefgebied in Friesland de ganzen waarschijnlijk slechts verplaatst zijn en de totale populatie in de provincie dus niet dalende is.

Leefgebied

Voor deze soort geldt de doelstelling om de omvang en kwaliteit van het leefgebied te behouden. Hiervoor is het noodzakelijk dat er voldoende oppervlakte aan zomerpolder is die in de winter onder water staat en moeten er voldoende graslanden zijn om op te foerageren. Uit de knelpuntenanalyse blijkt dat er waarschijnlijk voldoende van zulke gebieden aanwezig zijn in en rond het gebied. Om de kolgans te ondersteunen is in de eerste beheerplanperiode extra handhaving op verstooring uitgevoerd (maatregel 10). Aangezien er momenteel geen monitoring plaatsvindt van het leefgebied van de kolgans, is niets te zeggen over de trend van leefgebiedkwaliteit en -oppervlakte en dus ook niet of de leefgebieddoelstellingen worden behaald.

Figuur 5.1: Populatiestrend kolgansen in de Groote Wielen. Weergegeven zijn het seizoensmaximum (rode punten), de trendlijn (donkerblauw) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtblauw). In groen wordt de instandhoudingsdoelstelling voor de soort weergegeven. De oranje lijn geeft het gemiddelde over de laatste vijf seizoenen. Bron: www.sovon.nl

5.3.2 Brandgans

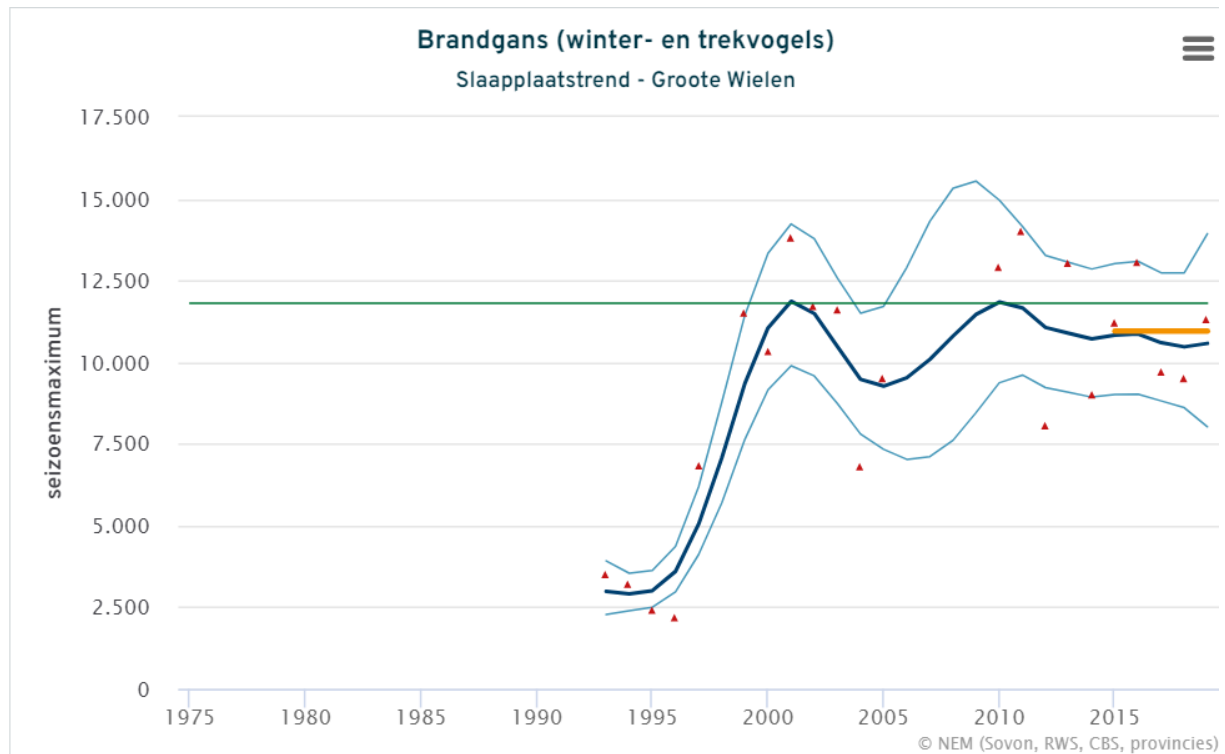
Populatie

Voor de brandgans geldt een populatiedoelstelling van 11800 ganzen die het gebied gebruiken als slaap- en rustplaats. De langetermijntrend vanaf 1993 is positief en de kortetermijntrend is stabiel. De populatie brandgansen in de Groote Wielen is vanaf de jaren '90 explosief gestegen tot een top rond 2000 om en nabij de huidige populatiedoelstellingen. Sindsdien heeft de populatie rond dit niveau geschommeld. Er is veel variatie in populatieaantallen tussen verschillende jaren, waarbij de doelstelling het ene jaar wel en het andere niet wordt gehaald, met cijfers die schommelen rond de 11.000 individuen. Hiermee wordt de doelstelling dus net niet gehaald, hoewel in jaren waarin veel ganzen in het gebied worden waargenomen de gewenste populatiegrootte wel wordt overgeschreden (Figuur 5.2). Ook ligt de gemiddelde populatie over de afgelopen jaren binnen de kritieke grens die SOVON aanhoudt van 25% ten opzichte van de doelstelling (Tabel 5.3). Er lijkt nog geen groot probleem, omdat door een uitbreiding van geschikt leefgebied in Friesland de ganzen waarschijnlijk slechts verplaatst zijn en de totale populatie in de provincie dus niet dalende is.

Leefgebied

Voor deze soort geldt de doelstelling om de omvang en kwaliteit van het leefgebied te behouden. Hiervoor is het noodzakelijk dat er voldoende ondiep water is, bijvoorbeeld ondergelopen zomerpolders, en dat er voldoende graslanden zijn om op te foerageren. Uit de knelpuntenanalyse blijkt dat er waarschijnlijk voldoende van zulke gebieden aanwezig zijn in en rond het gebied. Om de brandgans te ondersteunen is in de eerste beheerplanperiode extra handhaving op verstoring uitgevoerd (maatregel 10). Aangezien er momenteel geen monitoring plaatsvindt van het leefgebied van de kolgans, is niets te zeggen over de trend van leefgebiedkwaliteit en -oppervlakte en dus ook niet of de leefgebieddoelstellingen worden behaald.

Figuur 5.2: Populatietrend brandganzen in de Grootte Wielen. Weergegeven zijn het seizoensmaximum (rode punten), de trendlijn (donkerblauw) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtblauw). In groen wordt de instandhoudingsdoelstelling voor de soort weergegeven. De oranje lijn geeft het gemiddelde over de laatste vijf seizoenen. Bron: www.sovon.nl

5.3.3 Smient

Populatie

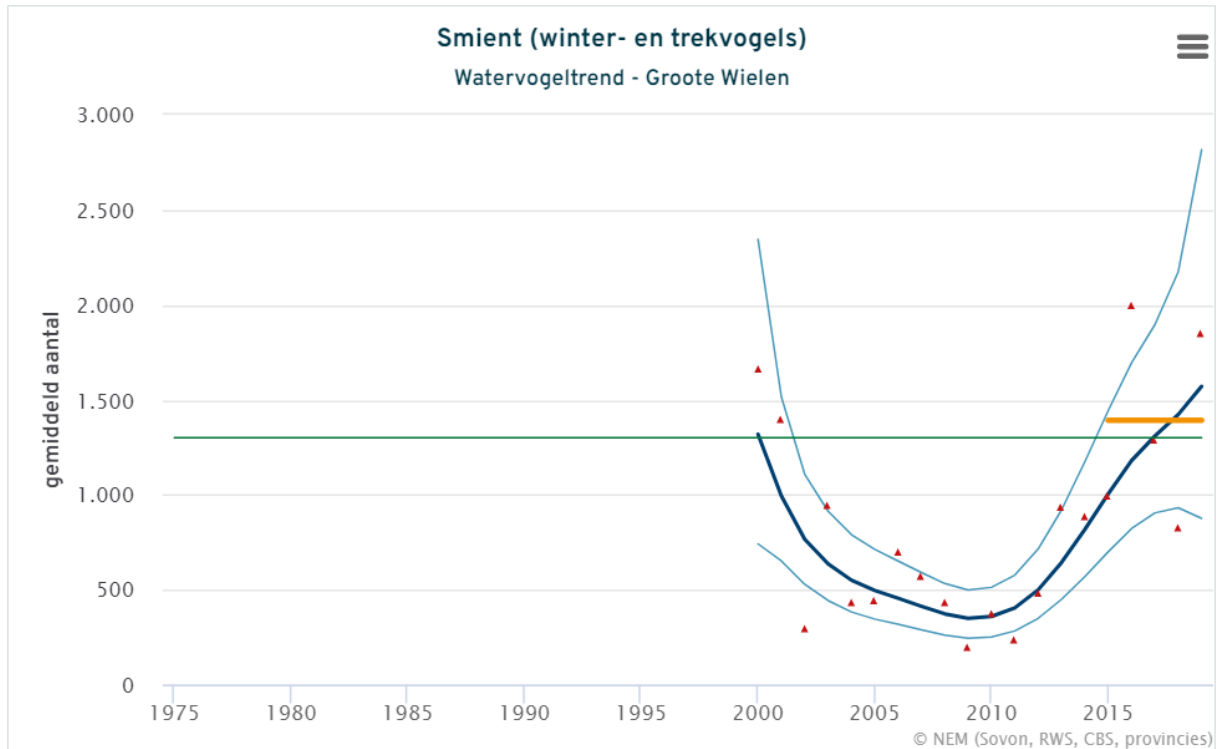
Voor de smient geldt een populatiedoelstelling van 1300 individuen die het gebied gebruiken als slaap- en rustplaats. Op de lange termijn (vanaf 1993) is er geen significante trend aantoonbaar voor de populatie, maar op de korte termijn (twaalfjarig) is de trend significant stijgend. Tussen 2000 en 2010 daalde de smientpopulatie in de Grootte Wielen hard, maar sindsdien is de trend weer sterk positief (Figuur 5.3). De variatie van de populatieaantallen tussen verschillende jaren is erg groot, met soms zelfs een verdubbeling of halvering in twee achtereenvolgende jaren. Gemiddeld genomen wordt in de eerste beheerplanperiode de doelstelling van 1300 individuen gehaald (Tabel 5.3). Landelijk is de populatie na een dalende periode vanaf 2010 weer grotendeels gestabiliseerd.

Leefgebied

Voor deze soort geldt de doelstelling om de omvang en kwaliteit van het leefgebied te behouden. Hiervoor is het noodzakelijk dat er voldoende waterrijke graslandgebieden zijn en dat er voldoende ondiep water is, bijvoorbeeld via een ondergelopen zomerpolder. Met maatregel 2 en 3 is het

waterbeheer in de Ryptsjerksterpolder geoptimaliseerd voor de smient. Ook heeft er in de eerste beheerplanperiode extra handhaving op verstoring plaatsgevonden (maatregel 10). Uit de knelpuntenanalyse blijkt dat er nu waarschijnlijk voldoende slaap- en foerageergebied in en rond de Groote Wielen aanwezig is. Aangezien er momenteel geen monitoring plaatsvindt van het leefgebied van de smient, is niets te zeggen over de trend van leefgebiedkwaliteit en -oppervlakte en dus ook niet of de leefgebieddoelstellingen worden behaald.

Figuur 5.3: Populatietrend smient in de Groote Wielen. Weergegeven zijn het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donkerblauw) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtblauw). In groen wordt de instandhoudingsdoelstelling voor de soort weergegeven. De oranje lijn geeft het gemiddelde over de laatste vijf seizoenen. Bron: www.sovon.nl

5.3.4 Grutto

Populatie

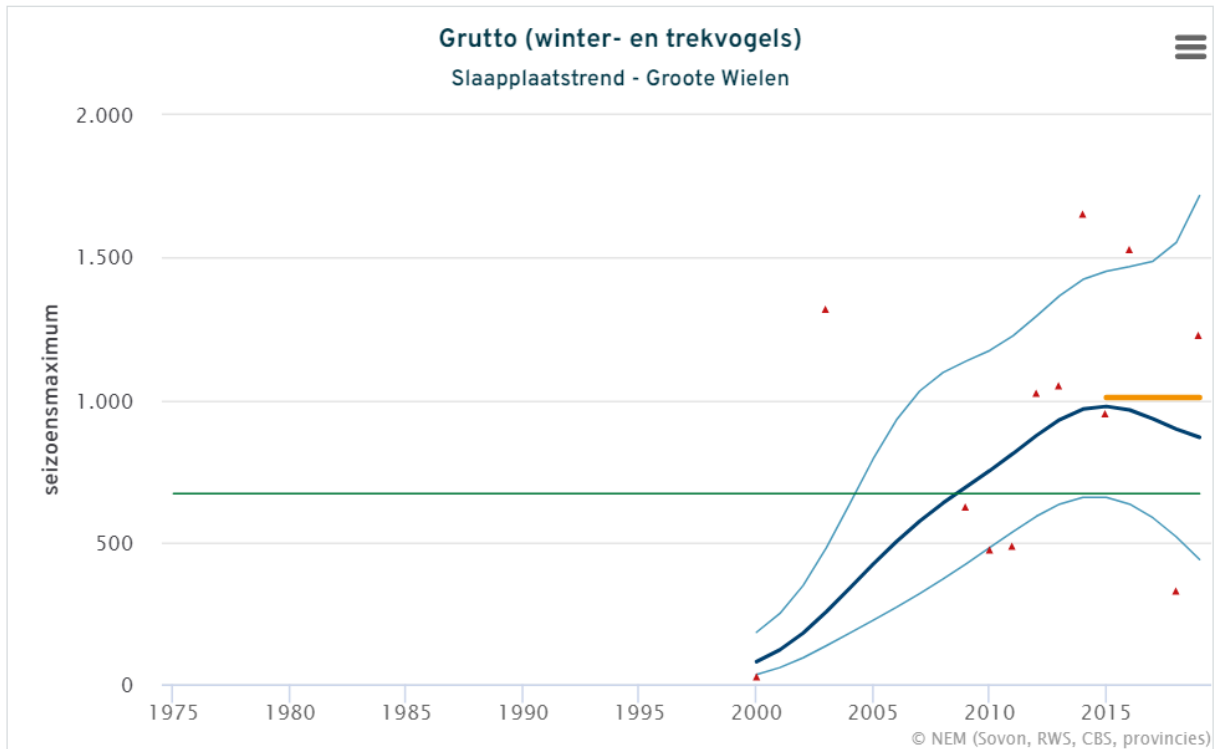
Voor de grutto geldt een populatiedoelstelling van 670 individuen die het gebied gebruiken als slaap- en rustplaats. Hoewel de broedpopulatie van grutto's in Friesland sterk dalende is, is de langetermijntrend (sinds 2000) van de rustpopulatie in de Groote Wielen positief. In deze eeuw is de populatie doorgaans ruim groter dan de doelstelling. De populatieaantallen schommelen sterk: een factor 2 tot 3 boven of onder de doelstelling is niet uitzonderlijk, waarbij jaren met minder grutto's zeldzamer zijn dan jaren met meer aantallen dan de doelstelling (Figuur 5.4). Op de korte termijn is er geen significante populatietrend waarneembaar, maar gemiddeld genomen wordt de doelstelling de afgelopen 5 jaar ruim gehaald (Tabel 5.3). Dit is opmerkelijk aangezien zowel de broedpopulatie als de overwinterende populatie grutto's in Nederland een sterk dalende trend vertonen sinds 2000. Als de trend in de rest van de omgeving negatief blijft, kan dit op termijn ook zijn effect gaan hebben op de haalbaarheid van de doelstellingen in het gebied zelf.

Leefgebied

Voor deze soort geldt de doelstelling om de omvang en kwaliteit van het leefgebied te behouden. Hiervoor is het noodzakelijk dat er voldoende ondiep water is, bijvoorbeeld ondergelopen zomerpolders, en dat er voldoende natte graslandgebieden zijn. Om voldoende leefgebied voor de

grutto te creëren is de waterhuishouding in de Ryptsjerksterpolder (maatregel 3) geoptimaliseerd. In het oorspronkelijke plan zou ook een kadedijk worden geherprofileerd (maatregel 15), maar dit bleek niet nodig. Uit de knelpuntenanalyse blijkt dat er momenteel voldoende rust- en foerageergebied aanwezig is. Aangezien er momenteel geen monitoring plaatsvindt van het leefgebied van de grutto, is niets te zeggen over de trend van leefgebiedkwaliteit en -oppervlakte en dus ook niet of de leefgebieddoelstellingen worden behaald.

Figuur 5.4: Populatiestrend grutto's in de Grote Wielen. Weergegeven zijn het seizoensgemiddelde (rode punten), de trendlijn (donkerblauw) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtblauw). In groen wordt de instandhoudingsdoelstelling voor de soort weergegeven. De oranje lijn geeft het gemiddelde over de laatste vijf seizoenen. Bron: www.sovon.nl

5.4 Habitatrichtlijnsoorten

5.4.1 Bittervoorn

Populatie

Voor de bittervoorn geldt de doelstelling om de populatie in het gebied in stand te houden. Er zijn weinig historische gegevens over het voorkomen van de bittervoorn, waardoor het lastig is om een nulsituatie te bepalen. In 2013 is schepnetonderzoek gedaan naar de bittervoorn, waarbij de soort in 6 van de 11 kilometerhokken van de Grote Wielen werd aangetroffen. In 2020 is een regulier tweejaarlijks monitoringsprogramma gestart. Hierbij zijn in 2020 de zes kilometerhokken waar bittervoorn in 2013 was aangetroffen geïnventariseerd op bittervoorn via schepnet/elektrovisserij conform NEM methodiek. Van de zes onderzochte kilometerhokken werd de bittervoorn in twee aangetroffen. Op basis van deze gegevens is het lastig om een populatiestrend te bepalen, maar de trend lijkt eerder negatief dan positief. De nieuw opgezette monitoring zal meer uitsluitsel geven over de trend van de bittervoornpopulatie, de staat van de instandhoudingsdoelstelling en de noodzaak om aanvullende maatregelen te nemen.

Leefgebied

Voor deze soort geldt de doelstelling om de omvang en kwaliteit van het leefgebied te behouden. Hiervoor is het onder andere nodig dat er voldoende langzaam stromend, helder en ondiep water aanwezig is met voldoende onderwatervegetatie. Ook moeten er genoeg zoetwatermossels van de geslachten *Anodonta* en *Unio* zijn, om eitjes op af te zetten. Binnen de leefgebieden is het belangrijk dat er geen onpasseerbare obstakels in de waterwegen aanwezig zijn en dat er een goede verbinding is tussen paai- en opgroeiplaatsen in de polder en de boezem, zodat er migratie kan plaatsvinden. Om het leefgebied van de bittervoorn te versterken is de detailwaterhuishouding van de Binnemiedepolder-zuid en de Weeshúspolder geoptimaliseerd (maatregel 6). Middels maatregel 7 (verbinding met de Bouwepet) is er een begin gemaakt met een betere verbinding met andere gebieden, zodat de populatie robuuster en minder geïsoleerd kan worden. Ook met de verbinding met de Kleine Wielen (maatregel 8), die nog niet is gerealiseerd, wordt dit doel beoogd. De aanleg van natuurvriendelijke overs (maatregel 12) heeft op een andere manier plaatsgevonden. Aangezien er momenteel geen monitoring plaatsvindt van het leefgebied van de bittervoorn, is niets te zeggen over de trend van leefgebiedkwaliteit en -oppervlakte en dus ook niet of de leefgebieddoelstellingen worden behaald.

Hoewel er al veel is gedaan aan de waterhuishouding in het gebied is het nog niet duidelijk of alle knelpunten uit het interne rapport van IFG (2013) al zijn opgelost. Destijds was de verbinding tussen polders en boezem niet goed genoeg, waardoor seizoenstrek en mosselpopulaties negatief worden beïnvloed. Binnen het gebied waren veel duikers en andere doorgangen verstopt of overwoekerd, waardoor gebieden slecht toegankelijk zijn. Verder waren beheermaatregelen zoals baggeren en opschonen van sloten niet altijd goed afgestemd op de bittervoornpopulatie, waardoor deze zowel direct als indirect, via de mosselpopulatie, hier nadeel van ondervond. Uit de analyse van RAVON blijkt ook dat er onvoldoende kennis is over de bittervoornpopulatie. Zowel voor het leefgebied als de populatie is er dus nog meer kennis nodig. Met het opgezette monitoringsprogramma kan dit in de toekomst worden verbeterd.

5.4.2 Meervleermuis

Populatie

Voor de meervleermuis geldt de doelstelling om de populatie in stand te houden. Vanaf 1994 vindt er een uitgebreide monitoring van meervleermuizen plaats. Hiervoor worden bij de verblijfplaatsen buiten het gebied de populaties van de kraamkolonies geteld en wordt er via driejaarlijkse vliegroudetellingen bepaald in welke gebieden deze populaties foerageren. Zodoende kan de populatie die gebruik maakt van verschillende gebieden worden bepaald.

Hoewel er veel variatie zit tussen jaren qua grootte van de populaties, is het duidelijk dat de meervleermuispopulatie die foerageert in de Groote Wielen de afgelopen jaren zeer sterk is afgenomen, met zowel een negatieve kortetermijn- als langetermijntrend. Deze daling ging tot 2014 vrij geleidelijk, maar daarna versnelde de daling behoorlijk, waarna in 2020 nog maar 50% van de populatiegrootte van 1994 over was. Met een kleine 30% waren 2017 en 2018 voorlopig de slechtste jaren voor de meervleermuis in de Groote Wielen. Het lichte herstel dat zichtbaar lijkt sindsdien kan komen doordat er tegenwoordig meer kolonies gevonden worden dan in eerdere jaren, wat de cijfers kunstmatig relatief hooghoudt (pers. comm. John Melis). De doelstelling om de populatie in stand te houden wordt momenteel dus niet gehaald. Dit komt overeen met het algemene beeld in Nederland, waar de meervleermuispopulatie onder grote druk staat. In Friesland lijkt de populatie de laatste jaren wel stabiel dan in de rest van Nederland.

Leefgebied

Voor deze soort geldt de doelstelling om de omvang en kwaliteit van het leefgebied in stand te houden. Hiervoor is het binnen het gebied zelf onder andere belangrijk dat de prooidichtheid er, in de vorm van een diverse en grote insectenpopulatie, goed is, dat er genoeg geschikte waterpartijen met rietzomen zijn en dat er niet te veel lichtversterking is. Aangezien er momenteel geen monitoring

plaatsvindt van het leefgebied van de meervleermuis, is niets te zeggen over de trend van leefgebiedkwaliteit en -oppervlakte en dus ook niet of de leefgebieddoelstellingen worden behaald.

Het grootste knelpunt voor de meervleermuis bevindt zich momenteel buiten het gebied, bij de huisvesting. Doordat veel gebouwen gerenoveerd en geïsoleerd worden verdwijnt namelijk in een rap tempo een groot deel van de huisvestingsmogelijkheden voor de meervleermuis, wat de populatie sterk onder druk zet. Verstoring door bouwwerkzaamheden, het isoleren van spouwmuren en de aanleg van zonnepanelen, waardoor daken niet meer genoeg opwarmen, worden als belangrijkste oorzaken van de achteruitgang van huisvestingsmogelijkheden van de meervleermuis beschouwd. De belangrijkste kolonies die gebruik maken van de Groote Wielen zijn gesitueerd in Leeuwarden en Gytsjerk. In Leeuwarden lijken de belangrijkste slaapplekken de laatste jaren te zijn verdwenen, waardoor deze groep momenteel zwervend is, op zoek naar een nieuwe slaapplek. In Gytsjerk lijkt de kraamkolonie vertrokken te zijn. Hiervoor is een mannenkolonie in de plaats gekomen. Aangezien momenteel vooral de kraamkolonies onder druk staan is dit een ongunstige ontwikkeling. Met maatregel 9 is geprobeerd meer bewustwording in de omgeving te creëren.

5.4.3 Noordse woelmuis

Populatie

Voor de noordse woelmuis geldt de doelstelling om de populatie in stand te houden. Er zijn weinig historische data over de noordse woelmuispopulatie in dit gebied, waardoor het lastig is om een uitgangssituatie en langetermijntrend te bepalen. Sinds 2010 zijn geen individuen van deze soort meer waargenomen in het gebied en er zijn ook geen andere aanwijzingen dat ze nog wel aanwezig zijn in dit gebied. In 2007 is de soort voor het laatst aangetroffen in uilenballen.

In 2017 is een monitoringsprogramma voor de noordse woelmuis opgestart in Friesland op basis van eDNA van keutels. Met deze methodiek wordt geen inzicht verkregen in populatieaantallen maar wel in aan- of afwezigheid en verspreiding van de noordse woelmuis en andere woelmuissoorten. Hierbij zijn in 2017 voor de nulmeting 19 gebieden in de Groote Wielen bemonsterd. In 2019 is dit teruggebracht tot 7 locaties waarbij elk jaar 4 van de 7 locaties geselecteerd worden om te inventariseren. Tijdens zo'n meting worden 5 keutelhoopjes per locatie verzameld, waarna met DNA-analyses de soort wordt bepaald. In al deze meetrondes zijn geen noordse woelmuizen aangetroffen. Als er dus nog een populatie noordse woelmuizen aanwezig is, is deze zeer klein in verhouding tot de andere woelmuissoorten. Hoewel niet valt uit te sluiten dat er nog een kleine, gefragmenteerde populatie noordse woelmuizen in het gebied aanwezig is, heeft het er alle schijn van dat de soort niet meer in het gebied voorkomt.

Leefgebied

Voor deze soort geldt de doelstelling om de omvang en kwaliteit van het leefgebied te vergroten. Hiervoor is het noodzakelijk dat er genoeg waterpeildynamiek is, met regelmatige inundatie van sommige gebieden en dat er geschikte rietvegetaties, afgewisseld met overstromingsgrasland aanwezig zijn. Aangezien het lastig is om een nulsituatie te bepalen valt er niet te zeggen of deze doelstelling gehaald is. Een goede landelijke definitie van leefgebied is (nog) niet aanwezig. In het eerste beheerplan werd aangegeven dat er een vegetatiekartering ten behoeve van de noordse woelmuis zou worden uitgevoerd in de eerste beheerplanperiode, maar dit is nog niet gebeurd.

Concurrentie met de aardmuis en de veldmuis wordt beschouwd als de grootste veroorzaker van de achteruitgang van noordse woelmuispopulaties in de Groote Wielen en de rest van Friesland. Aangezien noordse woelmuizen beter kunnen overleven in moeras en plas-drasgebieden dan aardmuizen is met maatregel 14 gepoogd de habitat en concurrentiepositie van de noordse woelmuis te verbeteren. Ook maatregel 12 en 16 hadden dit als doel, maar deze zijn op een andere wijze uitgevoerd. Ook wordt er door verbindingen geprobeerd de Groote Wielen onderdeel te maken van een groter gebied waar nog wel Noordse woelmuizen voorkomen, zodat er de mogelijkheid is tot rekolonisatie. Hiervoor is met name maatregel 8 van belang.

Uit de knelpuntenanalyse blijkt dat er in theorie een vrij groot geschikt leefgebied is, maar dat op veel plekken ofwel de inundatie ofwel de vegetatie niet voldoet aan de eisen. Het areaal dat zowel de juiste inundatie als vegetatie heeft is versnipperd, waardoor kolonisatie door de aardmuis makkelijker plaatsvindt gedurende droge periodes. Vooral in de grote wateren is er niet voldoende waterdynamiek, in de zomerpolders die in de winter onder water staan is er wel genoeg inundatie. Hier staat tegenover dat het vegetatiebeheer in de zomerpolders vaak te intensief is voor de noordse woelmuis, terwijl het vegetatiebeheer in de verdrogende rietlanden niet intensief genoeg is, waardoor verbossing optreedt.

6. Kansen en aanbevelingen

In de vorige hoofdstukken is aangegeven wat de stand van zaken is ten aanzien van de maatregelen en de instandhoudingsdoelstellingen. Hieruit komt naar voren dat er al veel maatregelen zijn uitgevoerd om het gebied te optimaliseren voor de aangewezen soorten. Het effect van de maatregelen op de soorten is gezien de beperkte periode nog niet echt te bepalen. Er is wel een algemeen beeld gevormd, waaruit blijkt dat de Grote Wielen een goed rust- en foerageergebied is en blijft voor vogelsoorten. Voor de habitatrichtlijnsoorten en broedvogels worden momenteel de doelstellingen niet gehaald, maar zijn wel aanvullende maatregelen mogelijk.

In dit hoofdstuk worden dan ook kansen benoemd en aanbevelingen gedaan om het gebied verder te ontwikkelen ten behoeve van de instandhoudingsdoelstellingen. Er liggen bijvoorbeeld kansen op het vlak van veranderend beleid en plannen. Daarnaast zijn er aanbevelingen om een verdere ontwikkeling van het gebied mogelijk te maken en processen ten aanzien van het verzamelen van gegevens te verbeteren. Het volgende beheerplan moet ook voorbereid zijn op eventuele aanpassingen vanuit het landelijke beleid Natura 2000.

6.1 Wijzigingen in beleid

Landelijke beleidswijzigingen

In 2022 vindt een verdere uitwerking plaats ten aanzien van het actualiseren van de doelen en het bepalen van het doelbereik. Voor het beheerplan van de 2^e beheerplanperiode moet dan ook rekening worden gehouden met eventuele wijzigingen. Deze wijzigingen kunnen op verschillende niveaus plaatsvinden. Het kan gaan om aanpassingen van het aanwijzingsbesluit waarbij onder andere soorten als kleine modderkruiper, rivierdonderpad en otter worden toegevoegd. Dit biedt wellicht verdere kansen om op een breder vlak maatregelen te nemen in het gebied. Daarnaast kan op landelijk niveau de doelensystematiek met een landelijk vastgesteld beoordelingskader effecten hebben op benodigde monitoring en verantwoording naar het Rijk. Het kan nodig zijn om meer, of andere gegevens te verzamelen als instandhoudingsdoelstellingen verder worden gekwantificeerd. Het is wenselijk om in het nieuwe beheerplan rekening te houden met eventuele aanpassingen ten aanzien van doelen en de doelensystematiek.

Provinciale beleidswijzigingen

Rondom het gebied liggen ganzenrustgebieden die van belang zijn voor de ganzen die overwinteren in de Grote Wielen en die ook een bufferende werking hebben, waardoor er meer rust is in het gebied zelf. De afgelopen jaren hebben wijzigingen in het beleid gezorgd voor een afname van het oppervlak van deze ganzenrustgebieden rondom het gebied. Volgens de knelpuntenanalyse van SOVON leidt dit momenteel niet tot knelpunten. Het blijft wel belangrijk voor het gebied dat er voldoende rustgebied aanwezig is. Momenteel wordt een nieuw ganzenbeleid vastgesteld. Dit biedt kansen om bij het opstellen van het beheerplan en het herziene ganzenbeleid een koppeling te maken waarbij de doelstellingen ten aanzien van rust in het Natura 2000-gebied kunnen worden versterkt.

Ook ten aanzien van het uit te voeren Aanvalsplan Grutto ligt er mogelijk een kans. Een deel van de Grote Wielen is ook van belang voor weidevogels. Maatregelen voor weidevogels kunnen daarnaast positief zijn voor de kempfaan als doelsoort. Daar waar mogelijk kunnen doelen vanuit Natura 2000 en de weidevogels elkaar versterken. Hierbij is het wel van belang om te zorgen dat aangewezen soorten van moerasvegetatie hiervan geen negatieve gevolgen ondervinden. De doelstellingen van Natura 2000 zijn prioritair.

In 2022 wordt daarnaast beleid ontwikkeld ten aanzien van bestrijding of beheersing van invasieve exoten. Dit beleid zal ook van invloed zijn op Natura 2000-gebieden. In het nieuw op te stellen beleid zal een koppeling worden gezocht tussen de bestrijding of beheersing van deze exoten en de beheermaatregelen. Als exoten aanwezig zijn en een risico vormen voor de

instandhoudingsdoelstellingen wordt gezocht naar maatregelen en financiering binnen het nieuwe beheerplan.

In de provinciale beleidswijzigingen liggen zowel kansen als aandachtspunten. De kansen liggen in de mogelijkheden om via het beleid extra maatregelen te nemen die versterkend kunnen zijn voor de doelen in het gebied. Het is daarbij wel van belang dat de doelen vanuit Natura 2000 prioritair zijn. Daarnaast kan gewijzigd of nieuw beleid ook voor aanvullende maatregelen binnen het beheerplan zorgen. Het is aan te raden om in het nieuwe beheerplan rekening te houden met deze mogelijke aanvullende maatregelen.

6.2 Activiteiten in en om het gebied

Er wordt geen structurele informatie verzameld over het gebruik en de activiteiten in het gebied, zodat niet te bepalen is of deze zijn gewijzigd. Om grip te krijgen op wijzigingen in activiteiten en nieuwe activiteiten is het nodig om meer inzicht te krijgen in de huidige activiteiten en veranderingen in deze activiteiten te volgen. Met name activiteiten die waren getoetst met een mogelijk effect zijn van belang. Zo is het volgen van recreatieve activiteiten bijvoorbeeld nodig om:

- De intensiteit van waterrecreatie met een verstoring effect op rustgebieden van ganzen, broedgebied of leefgebieden van (habitatrichtlijn)soorten te kunnen volgen.
- Nieuw recreatief gebruik, zoals het gebruik van drones of nieuwe (vaar)routes wat kan leiden tot extra verstoring, te toetsen.

In het gebied vindt ook visserij plaats. De vergunningen zijn door de gemeente afgegeven tot eind 2024. Bij het vernieuwen van de vergunningen kan gekeken worden of locaties of de wijze van vissen afgestemd moet worden aan de doelstellingen van het gebied. De bekende ontwikkeling in de Kleine Wielen (evenementen) en ten westen van het gebied (uitbreiding Leeuwarden) moeten worden gevolgd.

Op 1 januari 2020 heeft er ten aanzien van activiteiten een wettelijke wijziging plaatsgevonden. Voor deze datum konden activiteiten die waren gestart voor 31 maart 2010 ongewijzigd doorgang vinden als (bestaand) gebruik zonder negatieve effecten. Vanaf januari 2020 kunnen alle activiteiten te maken krijgen met een toetsing als er een mogelijk negatief is te verwachten op instandhoudingsdoelstellingen.

Het is om meerdere redenen dan ook nodig om meer grip te krijgen op de activiteiten in het gebied. Hiervoor wordt aangeraden om te kijken op welke wijze activiteiten beter in beeld kunnen worden gebracht en daarna ook kunnen worden gevolgd/gemonitord. Aangeraden wordt verder om wijzigingen in activiteiten en nieuwe activiteiten wordt via een vergunningtraject te laten toetsen aan de Wnb.

6.3 Vogels

6.3.1 Porseleinhoen

Het porseleinhoen is na 2008 niet meer als broedvogel waargenomen in het gebied. Om een terugkeer van deze soort te bewerkstelligen kan het leefgebied nog verder worden geoptimaliseerd. Hierbij dient gekeken te worden naar zowel inrichting als beheer. Belangrijk voor het porseleinhoen is dat er een lage moerasvegetatie of natte ruigtevegetatie aanwezig is. Hiervoor is het aan te bevelen dat er verdere stappen worden genomen met het terugbrengen van dynamiek in het waterpeil. Hierbij is het belangrijk dat er in het voorjaar meer ondiepe wateren aanwezig zijn en dat moerasvegetatie niet verruigt. Reeds verruigte vegetatie, die zich kenmerkt door de opslag van bomen en struiken,

dient te worden gemaaid en geplagd zodat deze zich kan herstellen. Vervolgens moet worden gemonitord of de vegetatie niet opnieuw verruigt zodat er op tijd kan worden ingegrepen. Verder onderzoek naar het optimale vegetatiebeheer voor deze soort is gewenst, zodat hier nog concretere stappen kunnen volgen.

6.3.2 Kemphaan

In de afgelopen 20 jaar is er maar 1 broedpaar van de kemphaan waargenomen in het gebied. Dit past in een landelijke trend dat de kemphaan steeds verder verdwijnt als broedvogel in Nederland. Hoewel het lastig zal worden om in dit gebied weer terug te komen op de gewenste aantallen is de doelstelling dat er in ieder geval genoeg leefgebied is voor 10 territoria. Dit lijkt nu nog niet volledig het geval te zijn. Om het geschikte broedareaal te vergroten is het belangrijk om het aantal natte graslanden met plas-drassituaties die als broed- en foerageergebied kunnen dienen nog verder te vergroten. Verder kan er verschravingsbeheer worden ingezet om de habitatgeschiktheid te verhogen.

Zoals gezegd ligt het probleem van de kemphaan niet alleen in de Groote Wielen, maar in heel Friesland en zelfs Nederland. Als we willen dat de kemphaan weer in grote getalen terugkeert naar Nederland als broedvogel zal hiervoor meer moeten gebeuren. Het valt aan te bevelen een onderzoek te doen naar de kemphaanpopulatie van Friesland in een brede context en wat er ook buiten de Natura 2000-gebieden nodig is om de soort te ondersteunen.

6.3.3 Rietzanger

De rietzangerpopulatie bevindt zich momenteel niet in een kritieke situatie voor wat betreft het halen van de doelen. De afgelopen jaren neemt de populatie echter wel langzaam maar zeker af, dus het is verstandig om te proberen deze daling om te keren. Aangezien de rietzanger in een soortgelijk habitat leeft als het porseleinhoen vallen vergelijkbare maatregelen aan te bevelen. Vooral het tegengaan van verruiging van riet en moeras heeft hier prioriteit. Hiervoor is genoeg waterpeildynamiek gewenst en dient de bestaande bomen- en struikenopslag te worden verwijderd en de vegetatie geplagd. Vervolgens moet worden gemonitord of de vegetatie niet opnieuw verbost zodat er op tijd kan worden ingegrepen.

6.3.4 Niet-broedvogels

Voor de niet-broedvogels (kolgans, brandgans, smient, grutto) worden momenteel de instandhoudingsdoelstellingen grotendeels gehaald. Alleen de kolganspopulatie ligt ruim onder de doelstelling, maar dit wordt niet als problematisch beschouwd, gelet op de totale populatie in Friesland. Hierom zijn er niet direct nieuwe maatregelen nodig om deze soorten te ondersteunen. Wel kunnen deze soorten meeprofiteren van vernattingsmaatregelen die voor andere soorten worden uitgevoerd.

6.4 Habitatrichtlijnsoorten

6.4.1 Bittervoorn

De monitoring van de bittervoorn is pas recent gestart, waardoor er nog niet veel bekend is over de bittervoornpopulatie in dit gebied. Het is aan te bevelen om in de tweede beheerplanperiode te kijken naar de knelpunten in het leefgebied. Hiervoor is het handig om het knelpuntenonderzoek uit 2013 te actualiseren, zodat er gericht gekeken kan worden wat moet worden verbeterd in het leefgebied van deze soort.

Maatregelen die momenteel worden genoemd om de polder De Warren beter bereikbaar te maken voor vissen en maatregelen als het verondiepen en vergroten van het areaal watervegetatie vanuit de KRW zullen het leefgebied van de bittervoorn waarschijnlijk vergroten. In het gebied kan verder nog worden gekeken naar de passeerbaarheid van duikers en andere doorgangen waar de bittervoorn gebruik van maakt, zoals verbindingen tussen de boezem en de polders. Ten aanzien van het beheer moet gekeken worden waar dit kan worden geoptimaliseerd, zodat oeverzones worden ontzien en vissen en mosselen na baggerwerkzaamheden worden teruggeplaatst.

6.4.2 Meervleermuis

Voor de meervleermuis is het duidelijk dat het grootste knelpunt ligt bij de verblijfplaatsen van de kraamkolonies. Deze verblijfplaatsen liggen buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied, maar zijn van groot belang voor het behalen van de doelstellingen. Het wordt aanbevolen om voor behoud van deze verblijfplaatsen specifieke maatregelen op te nemen in het beheerplan.

Het grootste knelpunt voor de verblijfsplaatsen ligt in de isolatie van spouwmuren en het plaatsen van zonnepanelen waardoor gebouwen ongeschikt worden voor meervleermuizen. Hiervoor is het belangrijk om bij de bekende kraamverblijven navraag te doen naar isolatieplannen en goede voorlichting te geven. Verder is het belangrijk om het verband tussen isolatie en zonnepanelen en de populatietrends van meervleermuiskolonies verder te onderzoeken. Het is ook belangrijk om de mogelijkheden om nieuwe verblijfplaatsen te creëren te onderzoeken. Hiervoor kan worden gekeken naar kerkzolders en schuren, maar ook naar de optie om helemaal nieuwe verblijfplaatsen te bouwen. Hierbij is het belangrijk om rekening te houden met de locatie ten opzichte van verstoring en foerageergebieden.

In Leeuwarden worden verschillende verblijfplaatsen gebruikt als kraam- en satellietkolonies. Hier bestaat het gevaar dat als een aantal van deze plekken wegvalt, de groep onrustig en zwervend wordt. Het is belangrijk om dit verblijvennetwerk te onderzoeken en mogelijke knelpunten te identificeren.

Het merendeel van de huidige monitoring vindt plaats op de kraamkolonies, maar het kan ook interessant zijn om te kijken naar de mannenkolonies, waar mannetjes die niet bij een kraamkolonie horen in variabele groepsgroottes samenleven. In Gytsjerk is een grote mannenkolonie aanwezig, waarvan het interessant kan zijn om door middel van nieuw onderzoek de populatiedynamiek te volgen.

Een ander vlak waar een uitbreiding van de monitoring op kan plaatsvinden is de kwantiteit en kwaliteit van het voedselaanbod in het gebied. Het is belangrijk dat er een grote en diverse populatie insecten aanwezig is voor de meervleermuis.

6.4.3 Noordse woelmuis

De noordse woelmuis is sinds 2010 niet meer waargenomen in het gebied. Aangezien niet valt uit te sluiten dat er nog wel een restpopulatie aanwezig is en er mogelijk ook een kans op herkolonisatie bestaat wordt voor de komende beheerplanperiode wel aangeraden om te zorgen dat het leefgebied van de noordse woelmuis verder wordt geoptimaliseerd. Hiervoor is vooral de verhoging van de waterpeildynamiek belangrijk. Om het leefgebied van de soort goed in de benen te houden dient er te worden gestreefd naar een verhoging van ten minste 35 cm in de winter. Als dit niet lukt op de gehele boezem, kan eraan worden gedacht om de Groote Wielen, al dan niet tijdelijk, van het boezempeil los te koppelen zodat er specifiek peilbeheer kan worden toegepast.

Ook het vegetatiebeheer kan worden geoptimaliseerd. In de zomerpolders, waar momenteel de inundatieniveaus beter zijn dan rond de grote wateren, wordt te intensief gemaaid, terwijl in de droge rietvegetaties rond de grote wateren teveel opslag plaatsvindt. Door het maaibeheer te extensiveren in

de zomerpolders en te intensiveren in rietvegetaties rond de grote wateren kan de geschiktheid van het gebied en de concurrentiepositie ten opzichte van de aardmuis en veldmuis dusdanig worden verbeterd dat de habitat ook geschikt kan worden bij een iets lagere peildynamiek dan hierboven genoemd. Door deze combinatie van peildynamiek en beheer kan het versnipperde leefgebied groot en robuust genoeg worden om een populatie noordse woelmuizen te onderhouden.

Om de noordse woelmuis een kans te geven het gebied opnieuw te koloniseren moet verder worden gewerkt aan de verbindingen tussen verschillende natuurgebieden. Het werk aan de verbinding met de Bouwepet en de Alde Feanen moet hiervoor worden voortgezet. Het is hierbij wel essentieel dat deze verbindingzones dusdanig nat zijn dat ze niet kunnen worden gebruikt door aard- en veldmuizen om het gebied binnen te dringen, om te voorkomen dat het probleem alleen maar groter wordt. Hiernaast is het verstandig te onderzoeken wat de mogelijkheden en voorwaarden zijn voor een handmatige herintroductie van de soort. Pas als het leefgebied optimaal is ingericht kan een herintroductie daadwerkelijk overwogen worden.

6.6 Monitoring

Om de effecten van maatregelen te volgen en ook de realisatie van doelen te kunnen volgen vindt veel monitoring plaats. De monitoring van soorten is momenteel goed opgezet. Om te kunnen bepalen of doelstellingen worden gehaald is vervolg van deze monitoring noodzakelijk. Alleen langlopende reeksen kunnen een goed beeld geven over een toe- of afname van de populatie en de mate van realisatie van de doelen.

Het beoordelen van de effecten van de maatregelen vindt alleen indirect plaats via de monitoring van de soorten. Om meer grip te krijgen op het effect van de maatregelen om het gebied te vernatten is het wenselijk om aanvullende monitoring op te zetten. Hierbij is het van belang om te kijken naar de mate van vernatting door de maatregelen en naar de effecten van deze vernatting. Ook het instellen van de peilen met gevolgen voor de leefgebieden van soorten zijn daarbij van belang. Voor de soorten is het ook aan te raden om het gebruik van de ecologische verbindingen te monitoren en de ontwikkeling en het beheer van leefgebieden te volgen door aanvullende vegetatieopnamen.

Zoals onder 6.2 aangegeven wordt aangeraden om ook activiteiten in en om het gebied beter in beeld te krijgen en te volgen. Zeker activiteiten die effect kunnen gaan hebben op instandhoudingsdoelstellingen kunnen momenteel niet goed in beeld worden gebracht.

Voor het nieuwe beheerplan is het nodig om een breed monitoringsplan te maken waarin alle aspecten van monitoring een plek krijgen. Het gaat dan om het volgen van soorten, leefgebieden, maatregelen en ook activiteiten. Daarbij is het wenselijk om te kijken waar koppelingen mogelijk zijn met al lopende monitoringstrajecten, zoals het PQ-netwerk en gegevens die It Fryske Gea en het Wetterskip Fryslân beschikbaar hebben. Voor deze monitoring is het ook nodig om voldoende financiële middelen beschikbaar te hebben.

6.7 Proces uitvoering en financiering

In het beheerplan staan tabellen over de uit te voeren maatregelen en de financiën van de maatregelen. De uitvoering vindt soms aangepast plaats en de geraamde kosten komen veelal niet overeen met de daadwerkelijke kosten. Om ten tijde van de uitvoering zicht te houden op zowel de feitelijke uitvoering als de financiën is het wenselijk om te kijken naar het werkproces. Hiervoor kan ook gekeken worden of de maatregelen en financiën anders in het beheerplan kunnen worden opgenomen. Hierbij valt te denken aan uitvoering via deelgebieden. Daarnaast kan ook een maatregelenkaart worden opgesteld die regelmatig wordt geüpdatet voor een actueel beeld van de uitvoering. Daarnaast is het aan te raden om financiële ruimte in het beheerplan op te nemen voor

maatregelen als voorlichting, ondersteuning van lokale (vrijwilligers)groepen en andere beheerplanproceskosten.

Literatuurlijst

N. Beemster (A&W), D. Bekker (ZV), M. Sikkema (A&W), S. Bakker (A&W), M. La Haye (ZV) 2018 Nulmeting verspreiding Noordse woelmuis in Fryslân in 2017. Een onderzoek op basis van DNA in keutels. A&W-rapport 2407, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden

N. Beemster (A&W, projectleiding, rapportage), J. Mulder (Provinsje Fryslân, GIS-analyse) 2018 Habitatanalyse voor de Noordse woelmuis in Fryslân. A&W-rapport 2396 Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlde

Beheerplan Grootte Wielen 2013

Dijkshoorn, 2013. Bittervoorn inventarisatie Grootte Wielen, stagerapport It Fryske Gea.

Haarsma, A-J., W. Oevering, H. Zomer & R. Ploeg, 2021. Meervleermuis in Friesland. Uitvliegtellingen en populatietrend 2019-2021. Rapport R21.137 JM ecologie b.v., Gorredijk.

Haarsma, A-J. & Zomer, H., 2020. Monitoring meervleermuis in Friesland 2019-2021. Voortgang en aanbevelingen. JME-rapport R20.150 JM ecologie, Gorredijk

Harmsel, R. ter, J. Kranenbarg & T.C. Schippers, 2021. Monitoring ecologie Fryslân – perceel 3: poldervissen. Plan van aanpak: 2019-2021. Stichting RAVON, Nijmegen.

Oevering, W. & A-J. Haarsma., 2020. Meervleermuis in Friesland. Uitvliegtellingen en populatietrend 2020. JME-rapport R20.086 JM ecologie, Gorredijk.

Sovon knelpuntenanalyse

www.sovon.nl